

DANIELA BALAN*

ALEXANDRU MARGHILOMAN – DISCURS ȘI PRACTICĂ POLITICĂ LA FINAL DE SECOL XIX

„Podoabă” a tribunei parlamentare

Descendent al unei familii de răzeși buzoieni, recent îmbogățită, Alexandru Marghiloman (1854-1925) avea să se afirme ca una dintre personalitățile politice importante ale României de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor. După studii de Drept și Științe politice la Paris, a revenit în țară, ocupând, pentru scurtă vreme, funcții în domeniul justiției. Întâlnirea cu P. P. Carp avea să-i marcheze destinul și să-l propulseze în arena politică, integrându-se grupării junimiste. Din 1884, anul în care a fost ales deputat din partea Colegiului I Buzău, fieful său electoral, va fi nelipsit de la tribuna Parlamentului vreme de aproape 40 de ani.

Mare specialist în domeniul juridic – avea doctoratul în Drept, obținut la Sorbona –, a contribuit la îmbunătățirea legislației din epoca modernă, fiind un atent examinator al tuturor proiectelor propuse spre dezbateră Camerelor. Inteligent, informat, pragmatic și serios, începe să-și facă loc în primul eșalon al politicii, asumându-și întâia funcție ministerială la doar 34 de ani, ocupând portofoliul Justiției în guvernul junimist condus de Theodor Rosetti. Trece apoi la Lucrări Publice, la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii, la Afaceri Străine, Interne și Finanțe, nelipsind de pe scena guvernamentală a țării atâta vreme cât conservatorii sunt la cârmă. De numele lui se leagă introducerea inamovibilității în magistratură, înființarea judecătoriilor de pace în mediul rural, îmbunătățirea codurilor comercial și penal, dar și începerea unor lucrări publice de anvergură, precum Podul de la Cernavodă sau Palatul de Justiție din București, răscumpărarea unor linii de cale ferată de la societățile străine sau contractarea unor împrumuturi avantajoase pentru România. De asemenea, s-a dovedit a fi același bun organizator și în cadrul partidului său, un mare elector, un om care a știut să se folosească de abilitățile, relațiile și averea sa, pentru ca formațiunea politică din care făcea parte să se dezvolte armonios. Tocmai de aceea, era discipolul preferat al lui P. P. Carp, care îl considera persoana cea mai potrivită să-i ia locul, susținându-l în fața unor concurenți reductabili, precum Take Ionescu sau Nicolae Filipescu.

„O podoabă a vieții noastre politice”. Așa l-a caracterizat Nicolae Iorga pe Alexandru Marghiloman, în necrologul scris la moartea sa¹. De la tribuna Parlamentului, s-a afirmat ca unul dintre marii oratori ai României moderne, într-o vreme în care asemenea talente nu lipseau de pe scena politică. Elocința sa a fost apreciată, deopotrivă de

* Doctor în istorie, Academia Română – Filiala Iași.

¹ Vezi „Neamul românesc”, anul XVII, 13 mai 1925.

partizani și de opozanți. „Elegant prin excelență”, vorbea „într-o formă impecabilă, clar și cinstit”, păstrând neconținut „o perfectă amabilitate franceză” și rămânând „desăvârșit gentleman chiar când spune cele mai usturătoare adevăruri, încât nu te poți supăra pe cuvântările lui, sau cel puțin, în ripostă, adversarul caută – fie chiar cu stângăcia caricaturii – să păstreze aceeași urbanitate de parlamentarism englez”². Asemenea unor oratori de talia unor Al. Lahovary, Titu Maiorescu, B. Delavrancea sau Take Ionescu, omul politic se impune prin „arta de a expune o chestiune, de a motiva o atitudine”³, prin spiritul de analiză remarcabil. Captivează cu ușurință auditoriul grație frazei impecabile, parcă „turnată în bronz”⁴, prezentării îngrijite, clarității ideilor puse în discuție. Expunerile sale sunt atât de simple încât sunt înțelese „de orice om cu bun simț”, iar argumentele atât de tenace susținute, că soluțiile se impun ca „adevăruri elementare”, se copiază de adversari și „au darul să inspire maselor o încredere atât de absolută în cinstea desăvârșită, în înalta garanție morală a vorbitorului, încât ai siguranța deplină a putinței de înfăptuire, prin acel om, a dorințelor de bine ale unei țări”⁵.

Făcând o analiză a calităților pe care trebuie să le aibă un bun orator, profesorul Ion Petrovici⁶ se folosește de modelele oferite de politicienii epocii sale. Astfel, îi pune în oglindă pe doi dintre liderii conservatori: Alexandru Marghiloman și Take Ionescu, considerându-i „reprezentanții de rasă ai elocvenței românești”⁷, ale căror discursuri dau măsura talentului lor. Arta improvizației și spontaneitatea replicii date adversarului – considerate de autor atributele esențiale ale unui *debater* parlamentar – erau bine însușite de ambii politicieni. Chiar dacă Take Ionescu le stăpânea cu mai multă măiestrie și Marghiloman le posedă „în mare grad”, răspunzând instantaneu și înlăturând elegant diverse piedici neprevăzute, ceea ce îi făcea „vorbitori eminenti, larg utilizabili în momentele critice, când alți oratori, poate mai vibranți și mai sguđuitori, dar mișcându-se mai agale, nu puteau fi trimiși la locurile primejdioase unde dușmanul dădea lovitura pe neașteptate”⁸.

De asemenea, cei doi lideri aveau în comun dibăcia de a lăsa în umbră lucrurile care nu le erau favorabile, fără ca aceasta să se simtă de către auditoriu, dar și capacitatea de a-și articula discursul în jurul mai multor idei, digresiunile lor nealterând unitatea temei centrale. În opoziție, sunt prezentate, pe de o parte, tipul de discurs maioreșcian, care reducea magistrala sa cuvântare la dezvoltarea nedeviată a unui singur fir călăuzitor, iar pe de alta, cel impregnat de lirism, specific lui B. Delavrancea sau Al. Lahovary și, de aceea, negustat de toți ascultătorii.

Dincolo de asemănări, I. Petrovici întrevețe și diferențe între cei doi oratori analizați. În primul rând, remarcă popularitatea mai mare de care se bucură liderul conservatorilor democrați, al cărui discurs este aseasonat, pe alocuri, cu expresii mai familiare, „dacă nu chiar plebee”, având o frază „mai senzuală”⁹, spre deosebire de Marghiloman, care păstrează mai multă distincție. Apoi, la Take Ionescu, susține autorul nostru, se simte mai mult „căutarea efectului” decât la politicianul junimist, care nu înțelegea să se

² Henri Stahl, *Schițe parlamentare*, București, Editura Națională S. Ciornei, p. 35.

³ I. G. Duca, *Memorii*, vol. IV, *Războiul*, partea a II-a (1917-1919), ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1994, p. 98.

⁴ Henri Stahl, *op. cit.*, p. 75.

⁵ *Ibidem*, p. 75-77.

⁶ Ion Petrovici, *Figuri dispărute*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1937, p. 106-114.

⁷ *Ibidem*, p. 107.

⁸ *Ibidem*, p. 108.

⁹ *Ibidem*, p. 109.

abată de la o anumită ținută, rămânând „elegant în formă, ca totdeauna”¹⁰. Pentru a nuanța mai bine arta celor doi oratori, profesorul Petrovici simte nevoia să facă trimitere la sfera muzicii, comparându-l pe Marghiloman cu un violonist, iar pe Take Ionescu cu un pianist. În timp ce primul, precizează naratorul, deși un virtuoz care îi încânta pe cunoscători, își mărginea sfera de influență la „limitele fatale ale acestui instrument”, cel de-al doilea dispunea de posibilități mai mari de execuție, răsuna mai tare, dar „instrumentul lui se sustrăgea fineților viorii și uneori cădea victima unui inevitabil aer de banalitate, cu atât mai mult cu cât temperamentul lui Take Ionescu îi îngăduia ca după o execuție de rapsodie înaltă să facă pe tapeurul de bal popular”¹¹.

Chiar dacă nu se bucura de simpatia tuturor contemporanilor, unii acuzându-l că „expune faptele ca la tribunal”, limitându-se la o „cultură de avocat”¹², nimeni nu-i putea nega lui Marghiloman inteligența, replica promptă și ascuțită, farmecul expunerii și consecvența convingerilor sale conservatoare. Toate aceste calități i-au dat posibilitatea de a străluci la tribuna Parlamentului, de la care a fost nelipsit vreme de aproape patru decenii – din 1884 până în 1922 – și de a juca un rol important în cadrul partidului său și în politica românească.

Intelligent, informat, pragmatic, serios, aflat în primul eșalon al politicii, făcând parte din elita conservatoare și asumându-și funcții ministeriale în diverse cabinete, opera sa politică se suprapune peste aceea a perioadei în care a activat în Adunarea Deputaților sau a deținut diverse portofolii în guvern. Numeroasele intervenții de la tribuna Camerei susțin cele afirmate mai sus. Există un volum imens de documente și informații, a căror prelucrare și utilizare necesită un efort pe termen lung. Iată de ce vom stăruii asupra perioadelor în care Marghiloman a deținut și posturi ministeriale, în timpul guvernărilor conservatoare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și de la începutul celui următor. Ministeriatele sale din anii 1888-1895, 1900-1901 și de după 1910 reprezintă perioade de intensă activitate politică, asupra cărora vom insista în cuprinsul paginilor de mai jos. Ne propunem să verificăm dacă ideile omului politic au putut fi puse în practică, găsindu-și ecoul, utilitatea, finalitatea în îndelungata sa activitate parlamentară și ministerială.

Orice analiză a perioadei cuprinsă între Independență și Primul Război Mondial va fi dominată de problematica modernizării, care revenea, cu împlinirile și limitele sale, elitei politice românești. Partidele sunt cele în jurul cărora gravita activitatea de administrare a țării, strategiile lor dirijând procesul de modernizare, chiar dacă aveau orientări diferite privind căile și ritmul de înfăptuire al acestuia. Un rol deosebit de important a avut și regele Carol I, care a asigurat stabilitatea și echilibrul politic necesar, în ciuda faptului că și-a depășit funcția de arbitru, determinând schimbări care nu erau întotdeauna concordante cu stările de fapt.

Perioada de debut a lui Alexandru Marghiloman în viața politică a țării coincide cu aceea a îndelungatei guvernări liberale, sub conducerea lui Ion C. Brătianu. După rezolvarea unor probleme stringente precum proclamarea Regatului României, chestiunea Dunării, revizuirea Constituției, respectiv a legii electorale, crearea Domeniului Coroanei, măsuri ce vizau creșterea prestigiului internațional al țării, cei aflați la cârmă își îndreaptă preocupările, în perioada anilor 1884-1888, cu predilecție spre sectorul economic. În acest sens, se denunță Convenția comercială cu Austro-Ungaria din 1875,

¹⁰ Conform aprecierii lui N. Iorga din „Neamul românesc”, anul V, nr. 26, 26 februarie 1910, p. 417.

¹¹ Ion Petrovici, *op. cit.*, p. 110.

¹² George Panu, *Portrete și tipuri parlamentare*, vol. I, *Portrete parlamentare*, București, Tipografia „Lupta”, 1892, p. 82.

care devenise apăsătoare pentru întreprinzătorii români din cauza tarifelor vamale prea mari, se iau măsuri de încurajare a industriei naționale, a agriculturii, în domeniul învățământului, armatei și administrației comunale, printr-o serie de proiecte menite să impulsioneze economia statului.

Cu toate acestea, rândul potrivnicilor lui I. C. Brătianu continuă să crească. Prea îndelunga sa guvernare culege roadele oboșelii. Mulți dintre colaboratori îl părăsesc, îngroșând rândurile opoziției: fratele său, Dumitru, toți rosettiștii, bătrânii liberali moldoveni. Tinerii atrași de el în 1884, între care și Alexandru Marghiloman, se arată din ce în ce mai nemulțumiți. Acesta din urmă reclamă în primul său discurs¹³ de la tribuna Parlamentului că, deși li s-a pus în vedere faptul că se contează pe sprijinul „altoaelor noi de pe vechiul arbore al partidului” în opera de consolidare și dezvoltare a statului, cerându-li-se „muncă și corectitudine politică”, puține dintre promisiunile și idealurile angajate s-au realizat. Chiar dacă, din lipsă de experiență, nu își arogă dreptul de a lua hotărâri privitoare la politica externă a țării sau la cea financiară, proaspeții deputați sperau să fie coopțați fie și numai în acțiunea de reformare a administrației și justiției. Întrebările puse de Marghiloman liberalilor – „Cari sunt legile organice, generale la care să fi conlucrat, la cari să fi pus mâna? Ce s-a îndeplinit din programul nostru?” – exprimă atât nemulțumirea față de lentoarea și tergiversările bătrânilor guvernanți, cât și teama că s-a abandonat crezul lor politic. Pentru tânărul specialist în Drept, constituirea unei magistraturi inamovibile era o chestiune de primă importanță, prezentă, de altfel, și în programul „Era Nouă” expus de P. P. Carp în discursurile lui din luna martie 1881, în cadrul forului legislativ. Argumentele aduse de Marghiloman pentru o reformă în justiție sunt solide și bine punctate în cuvântarea pe care o susține – de la starea proastă a localurilor judecătorești, personalul insuficient, salariile mici, lipsa de stabilitate a magistraților, la dificultatea înaintării în funcție – dovedind că este un bun cunoscător al domeniului. Primește aprecierea și aplauzele auditoriului, dar o lege judecătorească nu va fi pe ordinea de lucru a guvernului.

Brătianu a încercat să neutralizeze puternica împotrivire cu care se confrunta, încercând să și-i apropie pe junimiști. Aceștia se vor exprima în Parlament ca o grupare autonomă, făcând guvernului liberal o „opoziție leală”¹⁴, criticată în termeni duri de cei aflați de cealaltă parte a baricadei ca exemplu de oportunism și inconsecvență politică¹⁵. De ce au procedat așa și nu și-au strâns rândurile alături de „opoziția unită”? Dincolo de interesul politic evident, explicația se găsește în modul în care concepeau politica externă a țării, alături de Puterile Centrale, garantele independenței României în fața expansionismului rusesc. De altfel, P. P. Carp reprezentase bucurios guvernul Brătianu la Viena, în vederea rezolvării chestiunii Dunării, căci era, în fapt, reprezentantul propriilor sale păreri¹⁶.

Alexandru Marghiloman, aflat mereu în preajma lui P. P. Carp și Titu Maiorescu, participa la întrunirile politice care se țineau în casele lor¹⁷, fiind implicat activ în toate frământările, tratativele și străduințele pentru asigurarea unui viitor grupării junimiste și,

¹³ Alexandru Marghiloman, *Discursuri politice*, vol. I (1885-1895), publicate de Cercul de Studii al Partidului Conservator, București, 1916, p. 3-4: discursul din ședința Camerei Deputaților din 30 noiembrie 1885.

¹⁴ Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 56.

¹⁵ Ziarul „Timpul” folosea expresia de „prostituție” (nr. 120 din 2 iunie 1883).

¹⁶ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 58.

¹⁷ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. II (1881-1886), publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, București, Editura Librăriei Socec & Co., f.a., p. 265, 277, 321, 322, 334, 357 ș.a.

mai ales, a punerii în practică a programului său politic. Intrat în Parlament, tânărul deputat urmează în sesiunea parlamentară dintre anii 1884-1885 atitudinea mentorilor săi, practicând o opoziție leală. Majoritatea intervențiilor pe care le are Alexandru Marghiloman în Parlament în primele două sesiuni se referă, cu precădere, la sfera legislativă, dovedindu-se un foarte atent și avizat observator al proiectelor de legi ce urmau a fi puse în discuție și apoi votate. Astfel, atunci când se dezbate căile privind admisibilitatea în funcțiile administrative, el recomandă ca doar militarii de rang superior aflați în retragere sau demisionați să poată fi numiți prefecți, pe motivul că trebuie să se lase carierei administrative „cercul ei”¹⁸, adică o independență reală.

De asemenea, face numeroase precizări cu privire la modificarea unor articole din legea timbrului¹⁹ și propune publicarea unei colecții oficiale în care să se regăsească toate dispozițiile rătăcite, votate de la 1881 încoace, pentru ușurarea muncii judecătorilor și împiricinișilor. Și în ceea ce privește organizarea justiției în Dobrogea, sugestiile tânărului politician menite a aduce îmbunătățiri proiectului de lege sunt acceptate cu ușurință, fiindu-i recunoscută priceperea în domeniul dreptului. Dar cel mai frumos discurs al lui Marghiloman din anul 1886 este cel ținut în ultima ședință a sesiunii legislative, cu prilejul punerii în discuție a proiectului unui nou Cod de comerț. Tânărul politician își începe alocuțiunea²⁰ cu o critică dură adresată propunătorilor, care căpătaseră obiceiul să treacă legi importante pentru țară la finalul unei sesiuni parlamentare, profitând de „momentul psihologic” favorabil. El afirmă că greutățile întâmpinate în practica noastră judecătorească se datorează în mare măsură acestei deprinderi de a lucra cu legi făcute cu „precipitațiune”, fără a fi serios supuse dezbaterii publice. Tributar ideilor junimiste, dar și pregătirii sale temeinice în sfera dreptului, face o analiză competentă a cadrului juridic românesc, marcat de numeroase dificultăți și lipsuri. Unele dintre ele derivă din faptul că „în loc să facem încet și pas cu pas legi practice și concordante în diferitele lor dispozițiuni, am luat în pripă legi streine, le-am ciontit sau le-am tradus rău, astfel că la fiecare cotitură vezi un articol care anulează pe precedentul său”²¹. Așadar, recomandă cu insistență ca obiceiul de a improviza în materie legislativă să fie abandonat, pentru a da temeinicie și claritate operei de înnoire în domeniu.

Activitatea guvernului, ca și cea a Parlamentului au fost mai puțin productive între anii 1886 și 1888, din cauza tensiunilor din ce în ce mai pronunțate între guvern și opoziție. Motivând practicarea de către regimul I. C. Brătianu a unui „absolutism degheizat sub formă constituțională”²², junimiștii hotărăsc și ei alăturarea de cealaltă parte a baricadei politice. De fapt, ei sunt nemulțumiți că alianța pe care au făcut-o cu liberalii nu s-a concretizat într-o participare la guvernare. În consecință, în cadrul discuțiilor răspunsului la adresa din decembrie 1885, sub pretextul respingerii a două amendamente propuse de ei, votează contra proiectului guvernului. Atât Titu Maiorescu, cât și P. P. Carp²³ arată în discursurile lor că sprijină politica externă a conducerii liberale, dar o atacă pe cea internă. Marea nemulțumire ar fi fost provocată de corupția din sânul partidului, întreținută de guvern, măsurile financiare, în special sporirea agioului, nesiguranța relațiilor comerciale cu străinătatea etc.

¹⁸ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 14-16: discursul din ședința Camerei Deputaților din 18 ianuarie 1886.

¹⁹ *Ibidem*, p. 17-23: discursul din ședința Camerei Deputaților din 31 ianuarie 1886.

²⁰ *Ibidem*, p. 74-87: discursul din ședința Camerei Deputaților din 13 iunie 1886.

²¹ *Ibidem*, p. 77-78.

²² *Precedentele constituționale create de ministerul Brătianu*, II, în „România liberă”, anul IX, nr. 2502, 28 noiembrie 1885.

²³ P. P. Carp, *Discursuri*, vol. I, 1868-1888, București, Editura Ziarului „Universul”, 1907, p. 380, 388.

Anul 1886 marchează începutul reluării contactelor cu Opoziția Unită. Aceasta era alcătuită din elementele dizidente liberale și fracțiunile conservatoare care solicitau înlăturarea omnipotenței lui I. C. Brătianu, suprimarea intervenției în alegeri și a regelui în luptele dintre partidele politice, libertatea presei și a întrunirilor²⁴. Take Ionescu susține că, „timp de doi ani cât a ținut opozițiunea noastră”, multe dintre tratative se duc la Marghiloman acasă, unde, împreună cu C. C. Arion, Al. Djuvara, N. Fleva, „ne întâlneam ca să calculăm tactica noastră parlamentară”²⁵. Dacă legătura cu tinerii juriști o ține proaspătul junimist, omul care face apropierea de bătrânii conservatori este Al. Lahovary. Acesta le propune lui Titu Maiorescu și P. P. Carp să participe la alegerile comunale din noiembrie 1886 pe listele Opoziției. Aceștia refuză, dar își intensifică discursurile din Parlament, atacând direct guvernul și reafirmând propriul program, inclusiv apartenența la Partidul Conservator²⁶.

În sesiunea 1886-1887, Alexandru Marghiloman intervine de cinci ori în dezbaterile Camerei Deputaților pentru a propune diferite amendamente noului Cod de comerț, pentru a se pronunța cu privire la proiectul privind perceperea veniturilor comunei București sau la cel referitor la chemarea sub drapel a milițiilor, ocazii de a-și declara afilierea la gruparea minoritară din Parlament. De pe această poziție, el critică din nou modalitatea în care guvernării întocmesc legile, „în tăcerea cabinetului”²⁷, fără o cercetare amănunțită în cadrul forului legislativ al țării sau chiar în scop politic. Nu se mărginește însă doar la a face observații, propunând diverse soluții pentru îmbunătățirea sistemului.

În tot acest interval, Opoziția Unită se manifestă din ce în ce mai violent în Parlament, întreținând – în presă, pe stradă, la întrunirile publice – agitații continue, îndemnând mulțimea la nesupunere față de legi, la nesocotirea autorităților, la disprețul justiției. Scandalul care a zguduit cel mai mult ședințele forului legislativ, ocupând pagini întregi în jurnale la finele anului 1887, este provocat de generalul Anghelescu, ministru de Război în cabinetul I. C. Brătianu, acuzat de gestionarea proastă a banilor pentru înarmarea țării, contracte și concesiuni „dăunoase pentru Stat”²⁸. Prim-ministrul se vede obligat să înființeze o comisie de anchetă în care va fi propus ca membru și Marghiloman. Însă el își dă demisia din aceasta, în mod public, chiar a doua zi, în cadrul ședinței Camerei Deputaților din 7 decembrie 1887, unde, în aplauzele opoziției, motivează gestul prin faptul că autoritățile, înființând o comisie „fără putere de a asculta martori sau de a scotoci complexul de fapte și complicitate de interese”, ci doar pentru a analiza dosare, nu voiau decât „să lase vâlul discret al uitării asupra acestei triste afaceri”²⁹. Valul de interpelări și acuzații care urmează îl va determina pe Brătianu să dizolve Adunarea, la 19 decembrie, sperând că în acest fel va scăpa ușor de deputații „care-l plictisiseră mai mult și astfel va putea governa încă patru ani”³⁰.

Nemulțumirile față de cârmuitori încep să capete și o direcție antiregală. Carol I este acuzat că îl protejează pe șeful liberalilor, prin menținerea sa atât de îndelungată la putere. Ziarele cele mai pline de injurii la adresa suveranului sunt: „Lupta” – unde G. Panu

²⁴ *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, coord. Paraschiva Căncea, Mircea Iosa și Apostol Stan, București, Editura Academiei RSR, 1983, p. 271-272.

²⁵ DAD, sesiunea ordinară prelungită 1892-1893, nr. 45, 17 februarie 1893, p. 584.

²⁶ Vezi P. P. Carp, *op. cit.*, vol. I, p. 419.

²⁷ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 96-103 (pentru citatul nostru p. 103): discursul din ședința Camerei Deputaților din 20 decembrie 1886.

²⁸ *Ibidem*, p. 112.

²⁹ *Ibidem*, p. 112.

³⁰ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată. 1885-1901*, vol. II, București, Editura Ziarului „Universul”, 1928, p. 51.

publică vestitul articol *Omul periculos* – și „Epoca”, în care importanți oameni politici (L. Catargiu, D. Brătianu, G. Vernescu, gen. Florescu, Al. Lahovary, C. Boerescu, N. Fleva, P. Grădișteanu, Gh. Palladi) semnează un manifest, amenințând că „poporul român blând și lung îndurător” va arunca răspunderea asupra celui ce poartă coroana, dacă va lăsa organizarea alegerilor pe mâna lui Brătianu³¹. Cum campania electorală fusese îndârjită, opoziția dorește să obțină de la rege asigurarea că va monitoriza organizarea scrutinului, pentru a nu se produce derapaje. Suveranul răspunde evaziv, „sentinela regală veghează de formă”³², iar alegerile din 23-25 ianuarie 1888, în virtutea unei practici binecunoscute, sunt câștigate în mod zdrobitor de liberalii guvernamentali.

Cu toate acestea, liderii protestatarilor, inclusiv Alexandru Marghiloman, sunt aleși, ceea ce însemna, în limbajul epocii, „un mare succes moral” și „căderea sigură a guvernului”³³. Reușind să trimită în Camera Deputaților 54 de mandatar, Opoziția Unită se conturează ca o minoritate parlamentară puternică, ceea ce va determina pe liberali, în baza unor acuzații neîntemeiate, să încerce invalidarea mai multor alegeri în care izbutiseră adversarii lor politici. În atmosfera de încordare produsă de această acțiune, Alexandru Marghiloman, ales din partea Colegiului I de deputați din Buzău, rostește la 13 februarie un discurs foarte bine primit de opoziție, în care – „în numele onoarei moravurilor politice din România”³⁴ – critică acțiunea guvernamentală. Succesul nu întârzie să apară; în cele din urmă, toți opozanții sunt validați.

Surescitarea din Parlament mai este întreținută de alți doi factori: atmosfera îmbibată de corupție, creată de afacerile Anghelescu și Maican, precum și diversele combinații ministeriale pe care I. C. Brătianu le propune, în încercarea sa de a rămâne la putere. Prim-ministrul lansează ideea formării unui cabinet condus de prințul Dimitrie Ghica, în care să intre P. P. Carp, Maiorescu, Rosetti și Marghiloman, din gruparea junimistă; Sturdza și Pherekyde, din cabinetul Brătianu; în afară de aceștia, urmau să fie incluși în noua formulă Menelas Ghermani și Alexandru Știrbei. Carp acceptă, cu condiția de a se face o reformare socială și financiară a țării în baza programului său de guvernare. Cum Brătianu și majoritatea liberală nu primesc, înțelegerea cade³⁵. Este o manevră efectuată pentru a câștiga timp. În realitate, liberalii urmăreau doar divizarea opoziției și prelungirea guvernării lor, așa cum se va vedea, de altfel, în ședința Camerei Deputaților din 27 februarie 1888. Atunci, Mihail Pherekyde citește lista noilor miniștri, în fruntea cărora se afla nimeni altul decât I. C. Brătianu.

Presiunile făcute de „opoziția unită” – caracterizată de un sagace memorialist ca o formație tipic românească, în care totul era negativ și nimic pozitiv: „să răstoarne, bine, dar ce să puie în loc”³⁶ – pentru demiterea cabinetului liberal aveau să se accentueze. Pe 13 martie 1888, ea a organizat o întrunire la „Orfeu”, unde s-a adoptat o moțiune prin care i s-a cerut regelui, pe un ton imperativ, să demită cabinetul „vizirului”³⁷. Lupta politică se îndârjește în Parlament, în presă, pe stradă. Urmând linia lui P. P. Carp, care acuză violența antidinasticismului promovat de protestatari, Alexandru Marghiloman nu

³¹ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 86.

³² Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 53.

³³ *Ibidem*, p. 54.

³⁴ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 126.

³⁵ C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. I, București, Editura Ziarului „Universul”, 1936, p. 361-362.

³⁶ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. I, partea I, *Până la 1888*, ediție și postfață de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 154.

³⁷ Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România de la origini până la 1918*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 266.

este printre semnatarii manifestului adresat țării la începutul lunii martie 1888. Faptul demonstrează că tânărul politician se sfiește să-și contrarieze șeful, deși numeroși junimiști îl părăsiseră (unii trecând la liberali – N. Gane și Bossy, alții la Opoziția Unită – frații Negruzzi, V. Pogor, D. Rosetti, I. Diamandi)³⁸. Însă atunci când sunt puse la cale manifestații ale populației, care umple curtea Palatului Regal și Calea Victoriei, cerând demiterea guvernului, când au loc ciocniri ce se soldează cu vărsare de sânge, când N. Fleva intră vijelios în Camera Deputaților strigând că poporul este măcelărit, Marghiloman se ridică și declară că locul lui nu mai este acolo, îndemnând minoritatea să iasă în stradă³⁹. De această dată, se alătură celor 52 de deputați ai opoziției, care adresează un manifest cetățenilor, la data de 15 martie, în care acuză guvernul de violențele comise. P. P. Carp nu semnează nici acum; drept urmare, gestul tânărului său protejat este interpretat ca o îndepărtare de politica mentorului său.

Deși agresiunile continuă în stradă și în zilele următoare, în Camera Deputaților ședințele sunt mai liniștite, întrucât opoziția primise deja asigurarea regelui că va schimba guvernul. Liderul grupării junimiste ține, la 16 martie 1888, discursul unui om „sigur că a doua zi va veni la putere”⁴⁰. În același timp, nu poate să nu remarce izolarea în care se află datorită neparticipării sale la acțiunile adversarilor regimului liberal. Singurul care l-a întrerupt pe Carp, spunându-i: „Sunt și eu cu dumneata!”⁴¹, a fost Alexandru Marghiloman. Momentul este considerat de unii dintre contemporani ca fiind punctul de plecare în cariera politică a tânărului junimist. Legătura celor doi avea să rămână foarte puternică până în preajma războaielor balcanice. Plenipotențiarul Franței la București, contele Louis Jules d’Aubigny, într-o telegramă adresată Ministerului Afacerilor Străine de la Paris, în data de 30 aprilie 1896, îl numea pe Marghiloman „prietenu și confidentul d-lui Carp”⁴².

Schimbare de macaz politic: activitatea lui Alexandru Marghiloman în perioada cabinetelor junimiste

Regele era conștient că Ion C. Brătianu, deși avusese o guvernare productivă și reciproc avantajoasă, trebuia să cedeze puterea. Dar semnele de nemulțumire venite din partea Berlinului și Vienei, care-l considerau pe șeful liberalilor exponentul orientării germane în politica externă, l-au făcut să-și amâne hotărârea. Soluția pe care o găsește Carol I pentru temperarea aliațiilor săi este chemarea la guvernare a junimiștilor, ale căror concepții erau binecunoscute de Centrali. Nu întâmplător, P. P. Carp a fost desemnat titular al Afacerilor Străine. Mai mult decât atât, regele considera Opoziția vinovată de toate dezordinile din țară, solicitând la cârma țării „oameni devotați”⁴³ precum Theodor Rosetti, președintele Curții de Casație, numit președinte al Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu la Culte și Instrucțiune Publică, Alexandru Marghiloman la Justiție, Menelas Ghermani la Finanțe, Al. B. Știrbei la Lucrările Publice și generalul C. Barozzi la Război.

Deși știa că junimiștii nu au suficient sprijin electoral, regele se oprește asupra lor și datorită programului propus de ei pentru reformarea internă a țării, care coincidea cu

³⁸ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 86.

³⁹ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 65.

⁴¹ *Ibidem*, p. 65.

⁴² Arhivele Statului din România, *Diplomația europeană și mișcarea memorandistă (1892-1896)*, coord. Corneliu Mihai Lungu, București, 1995, p. 540, doc. nr. 127.

⁴³ Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența privată (1872-1912)*, București, Editura Tritonic, 2005, p. 236.

propria sa viziune în problemele majore. În opinia sa, aceștia aveau un plan acceptabil de rezolvare a „chestiunii țărănești”, prin împărțirea de loturi din domeniile statului, măsură menită a reduce tensiunile existente în lumea rurală⁴⁴. De asemenea, putea conta că vor acționa ferm față de răscoala țărănească izbucnită în apropierea Bucureștiului, în ultimele zile ale guvernării liberale. Începute mai întâi în Ialomița, la Urziceni, revoltele se extind și în Ilfov, amplificându-se treptat în zona Munteniei și a Moldovei. Pentru potolirea protestelor, Th. Rosetti dispune scoaterea armatei din cazărmi și deplasarea unor efective în punctele fierbinți. Cu ajutorul soldaților, focarele răscoalei sunt domolite. Deși sunt înregistrate numeroase victime, regele își exprimă ușurarea că țara a fost scăpată de flăcări, „armata s-a ridicat la înălțimea așteptărilor, iar guvernul s-a arătat foarte energetic”⁴⁵.

Deținând portofoliul Justiției în acest prim cabinet Rosetti, Marghiloman nu a avut timpul, prilejul și condițiile necesare pentru a desfășura o activitate rodnică în domeniul în care avea o bună pregătire profesională și experiența necesară rezolvării problemelor din sistem. După cum am precizat mai sus, prioritățile guvernului junimist au fost orientate către înăbușirea răscoalelor țărănești. De aceea, în timpul acestui ministeriat nu este înregistrat niciun discurs al tânărului demnitar legat de problematica justiției. Faptul se explică și prin aceea că, de la începutul lunii aprilie până în septembrie, a fost perioada vacanței parlamentare și miniștrii nu au trebuit să se prezinte în fața Camerelor pentru a da explicații, pentru a răspunde interpelărilor sau pentru a ține discursuri. Mai mult, erau destui aceia care credeau că această formațiune guvernamentală este una de tranziție, al cărei rol era acela de a pregăti alegerile pentru un nou Parlament. Deși activitatea lui Marghiloman ca ministru al Justiției se limitează la probleme mărunte, de gestionare a afacerilor curente în domeniul de resort, el pregătea, ca mai toți colegii de cabinet, proiectele de legi cu care se vor prezenta în noul Parlament. Abia în marea guvernare conservatoare a lui Lascăr Catargiu, din 1891-1895, când va deține pentru a doua oară portofoliul Justiției, va proceda la reforme ample, de structură, legându-și numele de legi foarte importante.

Odată potolite răscoalele țărănești, guvernul Th. Rosetti revine asupra situației lui parlamentare. În condițiile în care majoritatea era liberală, alegerile deveneau inevitabile. Știindu-se grup restrâns, fără aderenți în țară, junimiștii încearcă găsirea unor aliați politici. Această acțiune a lor s-a desfășurat sub deviza refacerii unității Partidului Conservator, ceea ce însemna eliminarea dizidenților liberali. Tactica adoptată va fi percepută ca una corectă, dar neprofitabilă, întrucât, așa cum se va vedea, unitatea nu se va reface în jurul lor, ci al vechilor conservatori, aflați sub conducerea lui Lascăr Catargiu⁴⁶.

În toamnă, Guvernul a convocat Parlamentul doar pentru a-l dizolva și a fixa noile alegeri. Junimiștii deschid campania electorală prin publicarea în presă a unui apel către alegători⁴⁷. De asemenea, tipăresc în „Monitorul Oficial”⁴⁸ proiectele de legi care trebuiau să materializeze prevederile programului „Era Nouă”. Renunțând la o retorică demagogică, vagă și nefolositoare, ei redefinesc platforma politică conservatoare prin

⁴⁴ Keith Hitchins, *România (1866-1947)*, ediția a II-a, traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1996, p. 116.

⁴⁵ Sorin Cristescu, *op. cit.*, p. 236. Vezi și Constantin Corbu, *Răscoala țăranilor de la 1888*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978; N. Adăniloae, *Răscoala țăranilor de la 1888*, București, Editura Academiei RSR, 1988.

⁴⁶ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 92.

⁴⁷ *Apelul către alegători*, în „România”, nr. 203, 14 septembrie 1888, p. 1.

⁴⁸ *MOF*, nr. 128, 13 septembrie 1888, p. 3082.

introducerea unor elemente concrete, necesare consolidării libertăților cucerite. Dând conservatorismului înțelesul unui curent politic evoluționist, junimiștii aspirau la degajarea lui de reacționarism. Așadar, promiteau țăranilor „toate înlesnirile putincioase pentru împroprietărire”, o mai mare echitate în raporturile lor cu arendașii, reformarea administrației în vederea protejării populației de abuzurile birocrăției, o lege a meseriilor, inamovibilitatea Curților de Apel, a președinților tribunalelor și judecătorilor de instrucție, suprimarea agioului⁴⁹ etc.

Alegerile sunt câștigate de coaliția conservatoare. Cu toate acestea, junimiștii obțin un număr mic de locuri, respectiv 41, egal cu acela al opoziției. Mai preocupați de întărirea funcției parlamentare, ei au permis accesul a 40 de deputați din rândul adversarilor lor politici, care să aibă un cuvânt de spus în procesul de legiferare. De asemenea, în forul legislativ al țării intră, pentru prima oară, doi socialiști: V. Morțun și I. Nădejde. În ceea ce privește majoritatea, ea era alcătuită din conservatori, junimiști și liberali sinceri, ai căror exponenți erau P. P. Carp, Titu Maiorescu, L. Catargiu și G. Vernescu. Calea renașterii Partidului Conservator este netezită după deschiderea Parlamentului, în noiembrie 1888, prin alegerea ca președinte al Senatului a generalului I. Em. Florescu și a lui L. Catargiu, la Cameră⁵⁰. Pentru a reflecta noua configurație parlamentară, guvernul Th. Rosetti se remania prin includerea conservatorilor G. Manu la Război, Al. Lahovary la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii și a liberalului sincer G. Vernescu la Justiție, luându-i locul lui Alexandru Marghiloman. Acesta din urmă va prelua Lucrările Publice⁵¹.

Mesajul Tronului, citit cu ocazia deschiderii Corpurilor legiuitoare, la 1 noiembrie 1888, cerea măsuri menite a „îmbunătăți starea săteanului nostru”⁵². Răscoalele țărănești din primăvara trecută erau aduse în prim-planul dezbaterilor parlamentare. Sunt adresate numeroase interpelări atât șefului de cabinet, cât și miniștrilor de Justiție și Interne, incriminați pentru abuzuri făcute de armată asupra țăranilor și pentru ținerea lor prelungită în arest. Răspunsul la acestea îl dau Th. Rosetti și Al. Marghiloman. Prim-ministrul reliefa cauzele care au dus la revolte, prin existența unor neajunsuri ale legii agrare din 1864, interpretată în mod abuziv, prin acreditarea ideii că „este un drept absolut al fiecăruia, numai pentru că este țăran, de a fi împroprietărit”⁵³. De asemenea, consideră că „dorințele himerice și irealizabile” ale locuitorilor de la sate au fost întreținute de promisiunile electorale făcute de unii primari și notari liberali, iar apoi retrase. În consecință, răscoalele erau mai ales rezultatul unor instigații politice și deformări de interpretare a legislației⁵⁴.

Alexandru Marghiloman, ministru al Justiției în vremea revoltelor, a luat cuvântul în ședința Camerei Deputaților din 17 noiembrie 1888, pentru a se apăra de acuzațiile aduse de deputatul N. Ionescu. Acesta învinuia instanțele că întârziu judecarea țăranilor din Ilfov. Marghiloman justifică prelungirea proceselor prin lipsa judecătorilor – insuficienți ca număr peste tot în țară – și a birocrăției existente în sistem, în condițiile în care numai în București fuseseră arestați 1 100 de inculpați, iar în Ialomița 300. Pentru a tempera agitațiile opoziției, promite ca problema țărănească să fie abordată în următoarele dezbateri, în vederea cercetării nu numai a motivelor mișcării sau a legitimității represivității,

⁴⁹ *Apelul către alegători*, în loc. cit.

⁵⁰ Traian Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888-1899)*, București, Editura Științifică, 1967, p. 58-60.

⁵¹ Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, București, Editura Silex, 1994, p. 67.

⁵² DAD, nr. 1, 1 noiembrie 1888, p. 1.

⁵³ DAD, nr. 11, 27 noiembrie 1888, p. 139.

⁵⁴ *Ibidem*.

cât mai ales a soluțiilor pe care autoritățile sunt datoare a le da, „nu pentru a pedepsi, ci pentru a împiedica întoarcerea răului”⁵⁵.

După discursurile lui G. Panu și C. C. Dobrescu, care se asociază interpelării lui I. Nădejde asupra cauzelor generale ale răscoalelor și represiunii lor, Al. Marghiloman intervine cu două explicații, una în ședința Camerei Deputaților din 23 noiembrie 1888, cealaltă în ziua următoare. În prima dintre ele își motivează circulara adresată la 6 aprilie primilor procurori din județele afectate de revolte, în calitate de ministru al Justiției, în care le cere să aresteze orice străin, să fie fără cruțare față de socialiști, „apărători de comandă a drepturilor țăranilor”, să dea curs plângerilor sătești care denunță pe primarii sau notarii care, „în loc să fie tutorii populațiunii rurale, au fost spoliatorii lor”, să îndemne pe proprietari și pe arendași să îmblânzească condițiile la preschimbarea contractelor agricole, să însoțească armata în zonele de conflict pentru ca, în caz de execuție, să urmărească îndeplinirea somațiilor legale⁵⁶. Acuzațiile lui C. C. Dobrescu, că documentul său nu și-a produs efectul, întrucât represiunile au fost „de o asprime care apropia cruzimea”, sunt înlăturate punctual, ministrul concluzionând că armata „și-a făcut datoria și fără exces”⁵⁷.

A doua sa intervenție aduce noi argumente în favoarea legitimității acțiunilor soldaților, exemplificând, de astă dată, cruzimile la care s-au dedat țăranii. Deși acceptă că lipsa și nevoile i-au împins la răscoală, Al. Marghiloman declară că nu se poate îndreptăți violența ca metodă de câștigare a unor drepturi, iar intervenția autorităților, în aceste condiții, este legitimă. Omul politic conservator învinuiește, totodată, „propaganda subversivă” a socialiștilor, care se folosesc de agenți recrutați din rândul armatei, pentru a instiga populația din Moldova. Ca dovadă, citește scrisoarea adresată de I. Nădejde sublocotenentului Chinezu, partizan al său, care acționa în regiunea de la est de Carpați, unde lipsa pământului se resimțea foarte puternic, întrucât aplicarea legii din 1864 nu se făcuse mai deloc și există „în adevăr proletariat agricol”⁵⁸. Temerile lui Marghiloman sunt justificate; răscoala izbucnită aici, în anul 1907, va zguduia din temelii întreaga societate.

Cert este că umbra convulsiilor sociale plana asupra întregii activități parlamentare, existând numeroase „variațiuni” pe tema răscoalei țăranilor și a necesității unei organizări sociale mai echitabile. Era o armă propagandistică extrem de eficace a liberalilor, pe care o vor utiliza în aproape orice ocazie, pentru a lovi în adversarii politici. Alexandru Marghiloman, ca membru al formației ministeriale, într-un discurs ținut în ședința Camerei Deputaților din 3 decembrie 1888, cu ocazia discuției generale a Adresei Tronului, condamnă asemenea procedee demagogice. El cere parlamentarilor onestitate și disciplină. Consideră că se impune dialogul „pe terenul fecund al proiectelor de legi”, fiind imperios necesară încetarea luptei sterile în Parlament, eliminarea acuzațiilor personale și nedrepte. Doar astfel, conchide cel mai tânăr ministru al cabinetului, se putea ajunge la liniștea necesară înfăptuirii reformelor pe care „țara” le reclamă și la realizarea unei „opere serioase”⁵⁹.

În sprijinul afirmațiilor de mai sus și a viziunii sale constructive de lucru în forurile legiuitoare, putem menționa intervențiile liderului conservator, în calitatea sa de titular la Lucrările Publice. Alexandru Marghiloman fusese trecut la acest minister după

⁵⁵ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 126.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 137-142.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 143.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 152.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 153-159 (mai ales p. 158-159).

remanierea guvernului Th. Rosetti, care îi cooptase în cabinetul său pe liberal-conservatorii: G. Manu, Al. Lahovary și G. Vernescu. La 13 februarie 1889, când s-a dezbătut în ședința Camerei Deputaților proiectul de Convențiune pentru răscumpărarea porțiunii Burdujeni – Iași – Roman a Căilor Ferate exploatare de Compania Lemberg-Cernăuți-Iași, Marghiloman răspundea punctual și argumentat întrebărilor adresate de deputatul C. Olănescu, în legătură cu prevederile și efectele acestui act⁶⁰. Era o dovadă a preocupării pentru politicile publice, dar și a seriozității sale, a modului în care înțelegea să poarte o discuție în Parlament. În luarea sa de cuvânt, el demonstra că prin răscumpărarea segmentului de cale ferată avut în vedere în proiectul de lege s-ar rezolva una dintre cele mai spinoase probleme de drept și s-ar curma „una din exploatarea celei mai dăunătoare a unui stat printr-o companie financiară”. Mai mult, s-ar ajunge pe viitor la profit în beneficiul statului român. Avantajele prezentate nu se limitează la cele financiare, de așteptat în condițiile unei exploatare economice raționale, ci trebuie socotite și „din punct de vedere al interesului de apărare al țării”. Altfel spus, se referea și la independența reală, nu doar nominală a României. Convenția, afirma el, „[...] e bună și apără într-un mod absolut interesele statului”⁶¹.

Pus la vot, proiectul de act normativ este adoptat de Cameră cu 102 voturi, doar 15 deputați pronunțându-se împotriva⁶². El urma, în fapt, seria de măsuri cu caracter protecționist în domeniul economic, adoptată de cabinetul Ion C. Brătianu și, pe de altă parte, oferea o soluționare definitivă a concesiunii Strousberg⁶³. Importanța acestei legi este de netăgăduit. În felul acesta, în urma achiziționării liniilor de cale ferată de la companiile străine, întregul sistem feroviar devine monopol de stat. Statul român și-a asumat responsabilitatea pentru administrarea acestuia. Căile Ferate deveniseră cea mai mare întreprindere a țării⁶⁴. În afară de exploatarea, administrarea și întreținerea liniilor existente, Direcțiunea Generală a Căilor Ferate Române, agenție autonomă a statului român, avea în sarcină proiectarea și construirea de linii noi⁶⁵.

Dacă era interesat în dezvoltarea economică și în aceea a infrastructurii care să susțină această dorință de progres, necesară pentru dobândirea independenței economice a țării, nu înseamnă că noul ministru al Lucrărilor Publice era și lipsit de discernământ. În ședința Senatului din 16 ianuarie 1889, fiind interpelat de liberalul P. S. Aurelian în legătură cu un document de uz intern al Ministerului Lucrărilor Publice, privitor la organizarea unui serviciu de navigație fluvială, elaborat în timpul fostului titular, Alexandru B. Știrbei, decedat între timp, document ajuns, nu se știe cum, în presă, Alexandru Marghiloman dădea un răspuns nuanțat și echilibrat⁶⁶. Apăra memoria fostului ministru și anumite prevederi ale aceluia referat, care insistau pe necesitatea dezvoltării rețelei de căi ferate, în defavoarea amenajării portuare și a căii de comunicație pe Dunăre. Fără a respinge din start oportunitatea unui asemenea proiect, ministrul arăta că era un plan foarte costisitor, lipsind sursele de finanțare. Necesarul pentru o asemenea întreprindere

⁶⁰ *Ibidem*, p. 160-168.

⁶¹ *Ibidem* (mai ales p. 167-168).

⁶² *Ibidem*, p. 168.

⁶³ Despre problemele economice ale tânărului stat român, vezi Gh. Iacob, *Economia României (1859-1939). Fapte, legi, idei*, Iași, Editura Fundației Axis, 1996. Vezi și Ion Bulei, *Viața în vremea lui Carol I*, București, Editura Tritonic, 2005, p. 21-30 (capitolul II, *Contribuabili, protecționism și schimburi neechivalente*).

⁶⁴ V. Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, București, Editura Fundației „România de mâine”, 1997, p. 56.

⁶⁵ C. Botez, D. Urma, I. Saizu, *Epopoea feroviară românească*, București, Editura Sport-Turism, 1977, *passim*.

⁶⁶ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 194-203.

de anvergură ar fi fost de minimum 20 000 000 de lei, sumă care nu putea fi acoperită din nicio sursă, în acel moment, cu atât mai puțin din resursele bugetului ministerului, canalizate către extinderea rețelei de căi ferate. Marghiloman recunoștea însă necesitatea luării în vedere a unui atare proiect, pentru viitor. El era de acord că întreprinderea era grandioasă, dar știa cât de limitate sunt veniturile. Nici măcar anuitățile pentru construcția unui pod peste Dunăre nu puteau fi acoperite. Nu înseamnă că nu era interesat de aceasta, dovadă că, în timpul unui alt ministeriat al său, avea să se pună piatra de temelie a podului de la Cernavodă. Omul politic afirma, față de insinuările celui care formulase interpelarea, că „întreaga politică economică a țării este absolut liberă de orice angajament”, neavându-se în vedere, sub nicio formă, înrobirea acesteia⁶⁷.

Alexandru Marghiloman încearcă să umple lacunele existente în domeniul transportului feroviar sau să corecteze situațiile deficitare, susținând diverse măsuri, între care și proiectul de lege pentru instituirea unui fond de rezervă al Căilor Ferate Române. În ședința din 6 martie 1889, din Camera Deputaților, ministrul arată necesitatea unui asemenea demers. Argumentele sale dezvăluie o minte extrem de clară și organizată, cunoștințe temeinice și o concepție liberală în domeniul economic. Deoarece societatea de căi ferate este administrată în mod comercial, pot interveni situații excepționale în care se impun cheltuieli urgente pentru remedierea unor defecțiuni sau pentru acoperirea unor goluri. Acestea nu pot fi acoperite din bugetul ministerului, ci trebuie să se facă apel la un fond de rezervă. El indică și sursele posibile din care s-ar putea alimenta acea casă specială: prelevarea unui procent de 1% din venitul brut al drumurilor de fier; investiția capitalului astfel obținut; reținerea a jumătate din excedentul care s-ar constata între prevederile bugetare și încasările reale. În ceea ce privește administrarea acestui fond de rezervă, responsabilitatea revine Direcțiunii Căilor Ferate, care nu se poate sustrage controlului parlamentar⁶⁸.

Problema instituirii fondului de rezervă la Căile Ferate Române este reluată de ministru, în Cameră, a doua zi, ca urmare a obiecțiilor formulate de liderul conservator Lascăr Catargiu. Dincolo de aspectele punctuale, este de reținut slaba susținere a guvernului în Parlament. Până și conservatorii îi sabotează activitatea. De altfel, acest al doilea cabinet Theodor Rosetti nu va mai avea multe zile, după cum vom arăta în cele ce urmează. Revenind însă la discuțiile din Parlament, Marghiloman reia, în ședința din 7 martie 1889, argumentele în favoarea fondului. Mănuind cu dezinvoltură cifrele, el arată că e necesară, în sensul pe care-l vizează proiectul de lege, o sumă de aproximativ 6 milioane de lei, care nu poate fi acoperită din cheltuieli bugetare obișnuite. Prezintă deputaților, în încheiere, două argumente imbatabile, stăruind ca proiectul de lege să fie luat în considerare: numeroasele cheltuieli extraordinare făcute în trecut și practica constantă a tuturor statelor și companiilor de drum de fier. Pe de altă parte, introducerea acestei rezerve nu presupune niciun inconvenient bugetar⁶⁹.

Nu va găsi însă susținere pentru proiectul său. Nici timpul nu a avut răbdare. Cel de-al doilea cabinet Theodor Rosetti nu a avut liniștea necesară pentru a duce la capăt ambițiosul program fixat în Mesajul de deschidere. Dar hărnicia echipei ministeriale nu poate fi pusă la îndoială. Într-un timp foarte scurt, s-au adus în discuția Camerelor câteva proiecte de acte normative foarte importante: legea pentru înstrăinarea bunurilor statului în folosul țăranilor, legea referitoare la pensiile militare, cea privitoare la parohii

⁶⁷ *Ibidem*, p. 197.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 169-174.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 174-178.

și instrucțiunea publică, depusă de Maiorescu. În luna martie, se reglementează statutul prințului Ferdinand, devenit membru de drept al Senatului. Fragilitatea sprijinului politic în Camere, ca și disensiunile dintre diferitele facțiuni conservatoare aveau să se dovedească însă fatale pentru un guvern ce nu asuma, în toate privințele, o unitate de vederi. Chestiunea reintroducerii regimului de *porto-franco* pentru orașele Galați și Brăila, ca soluție economică pentru încurajarea exportului, inițiată de un grup de liberal-conservatori, nu a fost agreată de guvern, fiind respinsă și de Parlament. O altă problemă delicată, aceea a trimiterii în judecată a membrilor fostului guvern I. C. Brătianu, cerută de conservatorii duri, nu era susținută și de junimiști⁷⁰. Însăși unitatea echipei guvernamentale este problematică, de vreme ce titularul de la Justiție, George Vernescu, amână mereu un proiect de lege privind organizarea judecătorească, cerut de colegii săi junimiști, în acord cu prevederile programului „Era nouă”. Mai mult, acesta va irita echipa guvernamentală și printr-un alt act aproape sfidător. Numirea conducerii și a membrilor de la Curtea de Casație, fără consultarea și fără acordul celorlalți miniștri, dezvăluie dezacordurile flagrante din sânul cabinetului. Demisia guvernului se impune. La 22 martie/3 aprilie 1889, el își depune mandatul, care este acceptat de rege, fără tragere de inimă, patru zile mai târziu⁷¹.

Activitatea parlamentară în perioada guvernării Lascăr Catargiu (29 martie – 3 noiembrie 1889)

În noua conjunctură, Marghiloman avea să rămână, o vreme, în afara guvernării. Noul cabinet, condus de Lascăr Catargiu, a cărui activitate s-a desfășurat între 29 martie și 3 noiembrie 1889, nu-l includea și pe tânărul om politic buzoian. De altfel, între miniștri nu era niciun junimist. Cu toate acestea, activitatea lui Marghiloman a continuat sub cupola Parlamentului. Reluată fiind discuția în jurul constituirii fondului de rezervă al CFR, guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu modifică radical concepția proiectului de lege al fostului ministru de la Lucrări Publice. Astfel, în ședința din 25 mai 1889 a Camerei s-a depus un proiect de act normativ care stipula ca reținerea de 1% din veniturile brute ale Căilor Ferate, constituind fondul de rezervă al CFR, să nu se efectueze pe seama exercițiului 1888-1889, iar echivalentul acestei rețineri, în valoare de 340 000 de lei, să fie trecut în bugetul general de venituri al statului. Fiind în opoziție fățișă cu proiectul pe care îl propusese și îl susținuse el anterior, Alexandru Marghiloman s-a pronunțat, cum era și firesc, împotriva, reluând, în discursul său, argumentele aduse în fața deputaților în două ședințe succesive, din luna martie a aceluiași an⁷².

Intervențiile sale se remarcă prin acuratețea argumentației și asumarea principiilor junimiste. Nu există nicio luare de cuvânt, fie și în chestiune personală, în care să renunțe la aceste trăsături ale discursurilor sale. Trebuie evidențiată urbanitatea tonului său, consecvența în principii și buna cunoaștere a problemelor discutate. Lucrul acesta se vede și în răspunsurile date lui George D. Vernescu, membru al cabinetului, care insinuase în Cameră că Marghiloman procedase cu lipsă de măsură, în calitate de ministru

⁷⁰ Vezi pe larg despre acest subiect George D. Nicolescu, *1866-1901. Parlamentul român. Biografii și portrete*, București, I.V. Socec, 1903, p. 505 și urm.

⁷¹ Pentru acest climat politic, extrem de labil, vezi, între alții: Traian Lungu, *op. cit.*, p. 58 și urm.; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 67-69; Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism*, p. 96-102; *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 278 și urm.; *Istoria românilor*, vol. VII, tomul II, *De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, coord. acad. Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 174-175; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 116-117 ș.a.

⁷² Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 179-182.

al Justiției în primul guvern Theodor Rosetti. El făcea aluzie la modul în care reacționase omul politic buzoian față de comportamentul, considerat abuziv, al unor magistrați. Marghiloman demontează cu inteligență, naturalețe și ușurință aceste acuzații, lipsite, în opinia sa, de obiect, a căror motivație nu este decât personală⁷³.

Dincolo de toate acestea, trebuie ținut seama și de contextul politic al perioadei. La 31 martie/12 aprilie 1889, junimiștii se organizează în Clubul Constituțional, ca organism separat de vechii conservatori⁷⁴. Rivalitatea dintre cele două grupări ajunge să fie recunoscută și în Cameră⁷⁵. Marghiloman, preluând modelul lui Carp, dovedește, în intervențiile sale, o anumită distanțare de politicile guvernamentale și se pronunță critic față de proiectele de lege aduse în discuție. Astfel, la 4 aprilie 1889, când guvernul Catargiu vine cu propunerea de a acorda credite în vederea continuării fortificațiilor de la București, Focșani, Nămolosa, Galați⁷⁶, Marghiloman nu o susține. Deși junimiștii nu au avut obiecții serioase față de necesitatea unei asemenea măsuri, fac ca discuția să treneze, în așa fel încât abia în timpul cabinetului condus de generalul Manu avea să treacă de votul Parlamentului⁷⁷. În ședința Camerei din 26 mai 1889, complementar actului de mai sus, se depune de către guvern un proiect de lege deschizând un credit de 220 000 de lei pentru continuarea lucrărilor de la portul militar de la Țiglina (Galați). Marghiloman se pronunță pentru amânarea acestuia. Rezervele sale sunt legate de risipa banului public și de lipsa de fundamentare a unui atare proiect⁷⁸.

Neînțelegerile dintre conservatori și lipsa sprijinului politic în Parlament pentru cabinetul Lascăr Catargiu aveau să afecteze orice intenție constructivă. Încercările de a detensiona situația și de a obține un sprijin larg al facțiunilor conservatoare – în care s-a evidențiat ministrul de la Afaceri Străine și nu șeful guvernului și al grupării liberal-conservatoare, așa cum ar fi fost de așteptat – nu au dat roade. În aceste condiții, prim-ministrul este nevoit să-și depună mandatul, regele încredințând formarea unui nou cabinet generalului George Manu, care părea mai dispus să facă compromisurile necesare pentru crearea unei „concentrări” conservatoare și să păstreze liniile principale în politica externă. În aceste circumstanțe, se formează un nou guvern, la 5 noiembrie 1889, care va rezista până la 15 februarie 1891. În noua formațiune ministerială, Alexandru Marghiloman va fi repartizat inițial tot la Lucrări Publice, trecând, la 16 noiembrie 1890, la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii, în locul lui Grigore Păucescu⁷⁹.

Din nou la guvernare: perioada guvernării George Manu (5 noiembrie 1889 – 15 februarie 1891)

Acest cabinet a fost caracterizat de o hărnicie puțin obișnuită și de realizări impresionante, în ciuda duratei relativ scurte, a fragilității sprijinului politic din Parlament și a „continuului echivoc” de pe scena politică⁸⁰. Au fost trecute atunci prin Parlament creditul

⁷³ *Ibidem*, p. 187-193.

⁷⁴ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 104.

⁷⁵ Vezi, de exemplu, discursul lui Alexandru Lahovari, ministrul Afacerilor Străine, rostit în ședința din 30 martie 1889 a Adunării Deputaților, care a încercat o apropiere de junimiști, recunoscând, totuși, diferențele de opinii, dar și chestiunile personale care îi separau (DAD, nr. 70, 30 martie 1889, p. 1286). Pentru atmosfera politică din rândul conservatorilor, a se vedea Ion Bulei, *op. cit.*, p. 104 și urm.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 105.

⁷⁷ *Istoria românilor*, vol. VII, tomul II, p. 177.

⁷⁸ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 183-186 (mai ales p. 186).

⁷⁹ Traian Lungu, *op. cit.*, p. 84-93; Ion Bulei, *op. cit.*, p. 106 și urm.; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 70-71; *Istoria românilor*, vol. VII, tomul II, p. 176 ș.a.

⁸⁰ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 109.

pentru continuarea fortificațiilor, legea etalonului aur și reorganizarea Băncii Naționale, creditul pentru construcția de șosele și noi căi ferate, legea organizării magistraturii, legea împotriva cumulului, legea pensiilor civile, modificarea unor dispoziții din legea pentru vânzarea pământurilor statului. Reușește, în plus, să scoată de la ordinea zilei darea în judecată a miniștrilor liberali. În plan politic, preocuparea de căpătâi a acestui guvern a constat în unificarea Partidului Conservator. Numai că realizarea unității se dovedea mult mai greu de atins. Existau prea multe neînțelegeri, adversități, animozități, dar și deosebiri de vederi între liberal-conservatori, junimiști și conservatorii „puri”, în măsură să descurajeze adunarea laolaltă a diverselor fracțiuni. Fragilitatea și inconsistența alianței conservatoare s-a vădit cu claritate în vremea guvernării Manu, minată și ea de conflictul dintre liderii diverselor tabere. Problema mult mai gravă era însă aceea a unui sprijin eficient pentru actul de guvernare. Un suport real era necesar pentru menținerea la putere. Se vehicula ideea rotativei guvernamentale, iar, pentru aceasta, grupările conservatoare trebuiau să se comporte ca un partid autentic, care să fie o contrapondere față de Partidul Național Liberal. Coeziunea nu a fost însă posibilă atunci. Abia sub Lascăr Catargiu s-a reușit, măcar în aparență, să se închege unitatea în jurul guvernului, ceea ce avea să-i permită să se mențină în funcție timp de patru ani.

Intervențiile lui Alexandru Marghiloman în Camerele Parlamentului urmează, îndeaproape, seria discuțiilor în jurul proiectelor de acte normative aduse la tribună. În ședința Senatului din 14 decembrie 1889, era citit proiectul de lege prin care se deschidea un credit Ministerului Lucrărilor Publice, în valoare de 15 milioane de lei, pentru construirea unei linii ferate Dorohoi – Iași. Junimistul buzoian, titularul departamentului de resort din guvern, a susținut cu argumente puternice votarea acestei legi și acordarea subvenției necesare, în vederea realizării drumului de fier⁸¹. El invoca motive „puramente” economice și financiare, care ar justifica construcția liniei de pe valea Jijiei. Avea în vedere nevoia unui transport lesnicios al grânelor din Câmpia Moldovei spre porturile dunărene. În al doilea rând, Iașul ar fi devenit un centru economic important în estul țării. Odată cu înflorirea comerțului, ar fi revenit creditul și prosperitatea urbană, stopându-se procesul de pauperizare a fostei capitale a Moldovei și îndepărtându-se letargia acestui oraș, devenit provincial. Răspunzând aceluia care credeau că e vorba de generozitate interesată sau moldovenism, câta vreme mulți dintre junimiști proveneau din zonă, Marghiloman nega astfel de considerente în susținerea proiectului. Întâmpina cu argumente solide și criticile referitoare la îndatorarea statului. În opinia sa, acestea nu puteau fi susținute, arătând că starea financiară a țării era bună. Proiectul propus era unul util, destinat să producă plusvaloare și numeroase beneficii economice în viitor. El urma să aducă venituri statului, din anuitățile încasate la buget, fiind presupusă rentabilitatea acestei căi ferate. Avea să contribuie și la îmbogățirea zonei și a locuitorilor de acolo, determinând o stare de stabilitate socială. Această situație urma să se reflecte, indirect, în bunăstarea statului român.

În parte, asemenea argumente aveau să fie invocate în Parlament și câțiva ani mai târziu, în vremea „marii guvernări conservatoare” a lui Lascăr Catargiu, în contextul discuțiilor asupra proiectului de lege pentru construirea și exploatarea căilor ferate de interes local⁸².

O măsură foarte importantă a ministeriatului lui Marghiloman este legea privind deschiderea unui credit extraordinar pentru construirea de căi de comunicație și alte lucrări publice. Discuția în Cameră începe la 22 mai 1890⁸³, continuând în zilele următoare.

⁸¹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 211-213.

⁸² Vezi, pe scurt, *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 300-301.

⁸³ DAD, 1889/1890, nr. 92, ședința din 22 mai 1890, p. 282 și urm.

Măsura s-a impus ca urmare a cererii adresată de Parlament ministerului de resort de a prezenta un proiect de act normativ, separat de buget, pentru construcția de drumuri. Departamentul de specialitate s-a conformat și a prezentat, înainte de încheierea sesiunii, actul prin care se solicita Camerei votarea unui credit în valoare de 23 900 000 de lei. Marghiloman intervine atât în discuția generală, pentru luarea în considerare a proiectului, cât și în discuția pe articole, susținând necesitatea acestei linii de credit⁸⁴. În perioada anterioară, atenția principală căzuse asupra construcției de căi ferate, șoselele fiind neglijate. Se dorea corectarea acestei deficiențe. Ministrul atrăgea de la început atenția că proiectul de lege nu era nici complet, nici perfect, el fiind numai „un început”, „primul pas care deschide pârtia”. Se aveau în vedere mai întâi drumurile zise naționale, respectiv căile de acces principale, care unesc capitala cu reședințele de județ și cu punctele de trecere a frontierei de stat. Unele dintre acestea trebuiau realizate. De asemenea, în proiectul de lege s-a mai prevăzut o anumită sumă pentru terminarea unor lucrări la drumuri județene, făcându-se o derogare de la prevederile legii drumurilor, care stabileau că e în sarcina județelor construcția și întreținerea acestora. Inițiatorul indica și motivele care au condus la o atare soluție de excepție: interesul deosebit pe care îl au unele dintre aceste drumuri pentru economia unor zone și incapacitatea județelor de a susține, prin mijloace financiare proprii, construcția lor⁸⁵. Insista însă asupra caracterului excepțional al acestei derogări, de vreme ce sarcina construirii și întreținerii căilor de comunicație județene și locale revenea unităților administrative respective. Statul trebuia să intervină doar subsidiar, venind în ajutorul județelor și localităților pentru lucrările pe care nu le-ar fi putut executa singure⁸⁶.

O asemenea lege era imperios necesară, așa cum sublinia, în intervenția sa, Alexandru Marghiloman, dată fiind starea precară a rețelei rutiere, puțină și rău întreținută. Între 1866 și 1887 fuseseră construiți doar 1 505 km de șosele. La 1880 exista un total de numai 7 881 km de drumuri publice, incluzând drumurile naționale, județene și vicinale (comunale). Cu toate eforturile depuse în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, lungimea drumurilor avea să rămână mică, raportată la suprafața teritoriului. În jurul anului 1900, erau 24 800 km de drumuri pavate sau îmbunătățite, la 1906 șoselele pietruite erau în întindere de 26 544 km, dintre care doar 2 871 km erau drumuri așa-zis naționale, construite și întreținute de stat⁸⁷. Responsabilitatea construirii și întreținerii drumurilor comunale și județene cădea, așa cum stabilise legislația din 1868, ameliorată ulterior, dar neschimbată în datele ei esențiale, în sarcina populației locale, fiind o povară destul de grea pentru aceasta.

De un real ajutor în susținerea proiectelor lui Marghiloman a fost starea multumitoare a finanțelor țării sub direcția lui Menelas Ghermani⁸⁸. În această conjunctură favorabilă, ministrul Lucrărilor Publice sprijină, în Parlament, numeroase inițiative, chiar dacă unele dintre acestea fuseseră lansate de predecesorii săi, inclusiv în vremea lungii guvernări liberale. Altele însă poartă amprenta viziunii sale pragmatice și se înscriu în seria măsurilor care vizau dezvoltarea infrastructurii tânărului stat român, atât de necesară pentru modernizarea țării și dobândirea independenței sale economice. Răspunsul lui la o serie de observații formulate de deputați ai opoziției în ceea ce privește bugetul CFR pe anul

⁸⁴ Vezi și Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 282-300.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 282-284.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 299.

⁸⁷ DAD, 1889/1890, nr. 92, ședința din 22 mai 1890, p. 1794; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 205-206; Gh. Iacob, *op. cit.*, p. 79; Ion Bulei, *Viața în vremea lui Carol I*, p. 10.

⁸⁸ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 73-74.

1890 ilustrează continuitatea punctelor sale de vedere⁸⁹. În ședința Camerei Deputaților din 16 decembrie 1889, în prezentarea bugetului Căilor Ferate, el arăta că este necesară creșterea sumelor alocate acestui domeniu, pentru continuarea construcțiilor, reparația materialului uzat, completarea instalațiilor, strângerea unui fond de rezervă. Ministrul arăta că beneficiile economice ale acestor alocări în creștere nu au rezultate imediate, dar dau randament pe termen lung. Dincolo de argumentele strict economice, el relua unele dintre ideile invocate în intervenția legată de construirea linei ferate Dorohoi – Iași. Dezvoltarea infrastructurii feroviare era absolut necesară și pentru realizarea legăturii dintre diferitele regiuni ale țării. Avântul economiei avea repercusiuni directe asupra organismului național, a întăririi statului și a conștiinței naționale. El releva că numai așa se urmează o „politică națională”, care „împinge mai direct la înflorirea și propășirea industriei și agriculturii românești”⁹⁰.

O chestiune „incidentală”, ivită în dezbaterile bugetului CFR, a fost aceea referitoare la construirea podului peste Dunăre. Marghiloman nu era de acord cu luarea în discuție a unui atare proiect în acel moment. Mai întâi de toate, respingea orice legătură între construcția podului și tema discutată în Cameră. În al doilea rând, era foarte sceptic în legătură cu viabilitatea propunerilor deputaților din opoziție, care susțineau realizarea, în primă instanță, a lucrărilor accesorii (drumuri de racord, terasamente etc.). Această ordine în desfășurarea lucrărilor nu era agreeată de ministrul de resort. Recomandările primite i se păreau „erezii cari s-ar traduce prin risipa banilor publici”. Neutilizate, instalațiile respective s-ar fi deteriorat până la finalizarea podului, care nu poate fi terminat – estima el, cu uimitoare precizie – mai devreme de cinci ani de la inițierea sa⁹¹. Corectitudinea, atenția și prudența sa sunt remarcabile, când este vorba de inițiative care au în vedere banii publici, cu deosebire când în joc sunt sume mari, necesare unor proiecte de anvergură, precum acela al podului de la Cernavodă. Respingea, de aceea, cu indignare alegațiile deputatului liberal N. Fleva, un adversar intratabil, care insinua existența unor conflicte de interese și presupuse acte de corupție, de care s-ar face vinovat însuși titularul de la Ministerul Lucrărilor Publice. Marghiloman răspundea, într-un amplu discurs acestor acuze, în ședința Senatului din 9 februarie 1890⁹². El nega că s-ar fi ajuns la trucarea licitației sau la alte neregularități. Explica, pe larg, care fuseseră considerentele juridice și economice care conduseseră la alegerea companiei constructoare și arăta că nu există niciun motiv pentru a pune la îndoială corectitudinea și legalitatea demersului. Îi reproșa senatorului liberal reaua-voință, singura care explica tratarea calomnioasă a întregii spețe. Insinuările perfide ale parlamentarului nu erau decât „venin [aruncat pe] obrazul meu”, conchidea cu obidă ministrul. El amintea considerațiile de probitate publică, care îl opriseră să dea câștig de cauză acelor societăți care veneau cu supra-oferte, doar pentru a câștiga licitația. În demersul său, afirma liderul conservator, se lăsase călăuzit nu doar de considerente de ordin economic, ci și de spiritul de echitate și, cu deosebire, de „un interes mai superior, de buna faimă a statului român”⁹³.

Pragmatismul și rectitudinea morală ce-i caracterizează activitatea ministerială reies și cu alte ocazii. Așa, de pildă, în discuțiile parlamentare încinse referitoare la înființarea unui serviciu românesc de navigație pe Dunăre, expresie a independenței

⁸⁹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 214-223.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 217 și *passim*.

⁹¹ *Ibidem*, p. 219-220.

⁹² *Ibidem*, p. 229-244.

⁹³ *Ibidem*, p. 244.

economice a României⁹⁴. Răspunzând, în ședința Senatului din 22 ianuarie 1890, liberalului P. S. Aurelian, unul dintre cei mai fervenți susținători ai proiectului, Marghiloman releva necesitatea unui asemenea serviciu și recunoștea importanța chestiunii navigației pe Dunăre. Dar îndemna la răbdare și la o abordare corectă. Își manifesta rezerva de a vedea statul implicându-se direct și creând o companie de navigație. Aprecia că este preferabil ca inițiativa și realizarea acestei importante întreprinderi să vină din sfera privată. Statul nu ar avea, considera el, nici pregătirea, nici utilajele, nici banii necesari. Întreaga chestiune nu trebuie examinată din punct de vedere politic sau „al orgoliului național”, ci din punct de vedere economic. Este neîndoielnic că existența unei asemenea companii ar aduce imense avantaje, mai ales pentru comerțul României. El afirma că guvernul ar fi încurajat orice propunere serioasă, care ar fi permis „îndoitul scop al organizării unui serviciu fluvial și maritim român”. În ultimă instanță, executivul s-ar fi putut implica direct, dacă ar fi lipsit inițiativele particulare. Era conștient că efortul financiar cu care putea fi dusă la sfârșit o asemenea întreprindere era considerabil: 20-25 de milioane de lei⁹⁵.

În ședința din 8 iunie 1890, Senatul a luat în dezbatere proiectul de lege prin care se deschidea pe seama Ministerului de Finanțe un credit de 1 milion de lei pentru cumpărarea capacităților necesare „pentru înființarea unui serviciu special de transporturi pe apă în trebuința Regiei Monopolurilor Statului”. În discuția generală pe marginea actului normativ, Marghiloman relua și nuanța argumentele expuse cu câteva luni înainte. El arăta că statul trebuie să depună diligențele necesare în vederea realizării unui serviciu de navigație fluvial, dată fiind lipsa unor inițiative particulare. Investiția putea fi acoperită în parte dintr-un contract, încheiat pe o perioadă de cinci ani, privitor la vânzarea de sare în Serbia. Suma necesară era de ordinul milioanei de franci. Afirma însă – și acest fapt relevă o schimbare de accent față de poziția avută în luna ianuarie – că chestiunile de ordin financiar necesare întreprinderii i se păreau secundare, îndemnându-i pe senatori să voteze deschiderea liniei de credit necesare. Lipsa unui proiect particular în acest domeniu și identificarea resurselor financiare vor fi cântărit îndeajuns pentru a-l face să incline în direcția intervenției statului. În ciuda precauțiilor generate de cheltuielile presupuse ale proiectului, Marghiloman insista asupra folosului economic pe care un asemenea serviciu l-ar aduce țării. Oferea argumente cât se poate de solide, bazate pe cifre și date concrete, pentru a-i convinge pe parlamentari de beneficiile pe care un asemenea serviciu le-ar aduce României⁹⁶.

Am adus în discuție aceste intervenții, pentru că prezentarea activității lui Marghiloman la Ministerul Lucrărilor Publice, în această perioadă, ar fi incompletă, dacă nu am menționa rolul său în realizarea unor construcții de mare rezonanță, de care România avea nevoie. Inițiativa ridicării podului de cale ferată peste Dunăre, operă a inginerului Anghel Saligny, este poate cel mai remarcabil act, din această perspectivă⁹⁷. Piatra de temelie s-a pus în octombrie 1890, în timpul ministeriatului lui Marghiloman, cu puțină vreme înainte de trecerea sa la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii. La fel de importantă a fost și realizarea Palatului de Justiție, clădire emblematică a Bucureștiului antebelic, a cărui construcție a început tot în octombrie 1890 și a fost finalizată cinci ani mai târziu, în timpul mandatului său la Justiție, fiind inaugurat însă la 4 octombrie 1895,

⁹⁴ Vezi Viorel Iulian Peștean, *Petre S. Aurelian 1833-1909. Agronom, economist, om de stat. Monografie*, vol. II, *Economist*, Iași, Editura Pim, 2013, p. 154, 261, 282-292.

⁹⁵ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 224-228.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 311-316.

⁹⁷ Iulia Băjenaru, *Anghel Saligny: Omul și Monumentul*, în „Urbanism. Arhitectură. Construcții”, vol. 3, nr. 1, 2012, p. 47-52 (disponibil on-line la adresa <http://uac.incd.ro/Art/v3n1a06.pdf>).

adică odată cu venirea la guvernare a liberalilor. La 1 noiembrie 1890, la Turnu Severin, se inaugura Serviciul de Navigație Fluvială Română, pe Dunăre, un rol hotărâtor avându-l Grigore Manu, director al Regiei Monopolurilor Statului⁹⁸.

Rezervele exprimate de el în luările de cuvânt din Parlament sunt, în acest context, cel puțin surprinzătoare. În același an, ambele proiecte, alături de altele, vor prinde contur. Nu știa Marghiloman, la începutul anului, de ele? Să nu fi vrut să facă promisiuni, înainte de începerea efectivă a lucrărilor? Sobrietatea sa și lipsa impulsului demagogic ar putea înclina balanța înspre o asemenea explicație. El însuși afirma, cu altă ocazie, că

[...] [n]iciodată, [...] un interes electoral, adică un interes eminentemente efemer și trecător, nu va influența asupra mea când e vorba de o lucrare de utilitate publică. [...] Dacă am luat această sarcină [a conducerii Ministerului Lucrărilor Publice, pentru care, afirma el, cu onestitate și modestie, nu-l recomandau studiile – n.n., M.D.B.], cu speranța de a lăsa numele meu legat de o lucrare bună, nu voi sacrifica acest țel pentru un interes momentan sau meschin⁹⁹.

Marghiloman răspundea astfel, în ședința Camerei din 7 martie 1890, conservatorului Lascăr Catargiu, care îl acuzase că liniile ferate se făceau, sub ministeriatul său, după considerațiuni politice. Nu era prima oară când trebuia să răspundă unor acuzații lipsite de obiect sau chiar unor atacuri în chestiune personală, vizat fiind, în primul rând, ministrul și, prin ricoșeu, guvernul din care făcea parte. Nu mai insistăm asupra acestora. Mențiunea noastră are doar rolul de a sublinia adversitățile de care se loveau în Parlament el însuși și cabinetul căruia îi aparținea.

Interesante sunt și alte intervenții ale lui Marghiloman, în diverse domenii. La 17 martie 1890, răspundea în locul colegului său de la Justiție, Theodor Rosetti, unei interpelări a senatorului Al. Wilner. Acesta cerea explicații în legătură cu numirea lui A. Gussi ca procuror la tribunalul Argeș, pe motivul că acest magistrat, fiu al senatorului N. Gussi, macedoromân de la sud de Dunăre, căruia i se recunoscuse cetățenia în 1870, n-ar fi devenit, la rândul-i, român, printr-un vot al Corpurilor legiuitoare. Răspunsul ministrului de la Lucrări Publice, care îl suplinește pe colegul său, reținut la Camera Deputaților, relevă o argumentație juridică fără cusur, arătând formația sa de bază, dar și perfectă cunoaștere a stipulațiilor constituționale și legale în vigoare. El ține să precizeze deosebirile care există între naturalizare și recunoaștere. Arată apoi care este practica judiciară în domeniu, cu extrase din literatura de specialitate. Încheie printr-o serie de considerații politice, care relevă concepțiile sale despre națiune și toleranță, exprimându-și stupoarea față de o situație care i se pare de neînțeles: aceea ca un stat să renunțe la proprii cetățeni¹⁰⁰.

O problemă care se cuvine doar amintită aici pentru a evidenția consistența și permanența unor preocupări ale sale este aceea legată de reforma judecătorească. Deși chestiunea nu este de resortul său, răspunzând, în locul lui Theodor Rosetti, în problema asimilării judecătorilor de ocoale cu judecătorii de tribunale, el precizează că o asemenea abordare este incorectă și periculoasă, pentru că ar induce grave perturbări în sistemul de justiție¹⁰¹.

⁹⁸ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 72 și urm.

⁹⁹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 255-256.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 259-263. Pentru instituția recunoașterii, a se vedea opinia unui specialist: Barbu B. Berceanu, *Cetățenia: monografie juridică*, București, Editura All Beck, 1999, p. 178-181.

¹⁰¹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 301-304.

Alexandru Marghiloman se arăta intratabil când era vorba despre respectarea unui principiu indisociabil de funcționarea unui stat modern, liberal: acela ca funcționarii statului să nu acționeze împotriva intereselor publice. Răspunzând lui Nicolae Fleva, care îl interpelase în Senat cu privire la destituirea unui inginer din serviciul Căilor Ferate, din cauza prezenței acestuia la întruniri politice, ministrul arăta că participarea la asemenea forme de manifestare publică era incompatibilă cu statutul unui funcționar public și era interzisă explicit de regulamente. Principiul de bază este acela de a scoate serviciile statului în afara acțiunii și influenței politice. Este inacceptabil ca un funcționar al statului să se manifeste în mod partizan¹⁰². La sfârșit, avertiza: „Pentru mine [a se citi: *în ceea ce mă privește* – n.n., M.D.B], voi căuta întotdeauna să mențin buna ordine și disciplina intactă, nu atât în interesul serviciului, cât în interesul propriu al personalului: cine va face excursiuni pe terenul politic militant, să ști[e] că o face în paguba lui”¹⁰³.

În Parlament, ca și în afara lui, Marghiloman s-a ferit, întotdeauna, de atacuri directe sau calomnioase la adresa adversarilor. Replica sa era mereu una promptă, la obiect, de o perfectă politețe și urbanitate. Uneori, își afirma dorința de a conlucra cu Corpurile legiuitoare, fiind dispus să aibă în vedere obiecțiile formulate și să contribuie la remedierea unor situații sau stări de lucruri care se cereau a fi ameliorate. Nu respingea, de la început, o critică, decât dacă aceasta se dovedea a fi de rea credință sau era injurioasă în ton. Cu ocazia discuției bugetului Ministerului Lucrărilor Publice pentru exercițiul 1890-1891, unii deputați au relevat lipsa unei legi organice pe baza căreia să fie organizat și să funcționeze acest departament. Marghiloman nu nega o asemenea situație; dimpotrivă, el solicita Camerei să organizeze această ramură a activității naționale. Când era vorba de atitudinea sa prevenitoare, cât de interes în răspunsul pe care îl dădea lui Constantin Olănescu, liberal-conservator din tabăra lui Lascăr Catargiu, într-un moment în care guvernul era dornic să-și apropie Parlamentul, este, desigur, greu de aproximat. Se arăta preocupat de realizarea legii în cauză, dar arăta că i-au lipsit timpul și mijloacele: „[...] am avut bunăvoință, puțința mi-a lipsit, se lamenta el; evenimentele politice au fost mai tari”¹⁰⁴.

Într-adevăr, posibilitățile de realizare a unui acord în vederea trecerii prin Parlament a unei legi organice atât de importante erau foarte reduse în acel moment. În plus, chestiunea în sine se cerea atent analizată, pentru că un asemenea act normativ nu putea fi fundamentat decât pe studii solide, fiind necesară o expertiză adecvată. Or, Marghiloman, așa cum arăta el însuși, preluase acest minister în noiembrie 1888, dar îl părăsise în martie 1889, pentru a reveni în fruntea sa în toamna aceluiași an. Nu avusese timpul necesar pentru un asemenea demers. Trecerea sa, în noiembrie 1890, de la Lucrări Publice la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii a fost o cauză obiectivă a incapacității de a duce la bun sfârșit intenția sa de organizare a departamentului pe baze legale. De abia în sesiunea 1893-1894, Constantin Olănescu, titular la Lucrări Publice în timpul marii guvernări conservatoare, va trece prin Parlament o lege pentru organizarea corpului tehnic al Ministerului Lucrărilor Publice¹⁰⁵.

Părănd că s-a specializat în a răspunde interpelărilor, în locul colegilor săi miniștri, Marghiloman era prezent la discuțiile din Senat prilejuite de actul normativ privind

¹⁰² *Ibidem*, p. 268-274.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 273-274.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 275-276.

¹⁰⁵ *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 300; Nicolae Isar, *Doctrina și legislația jurnalist-conservatoare în dezbaterile Parlamentului român. 1891-1895*, București, Editura Universității, 2007, p. 65.

încorporarea Facultății de Teologie la Universitatea din București. Deschiderea oficială a instituției de învățământ teologic a avut loc la data de 12 noiembrie 1881, însă abia în anul 1890 Legea privind Facultatea de Teologie din București recunoaște înființarea acestei instituții. Adoptarea legii s-a realizat în urma unor discuții aprinse. Nemulțumirile au fost sintetizate de senatorul George G. Mârzescu: actul normativ dublează legea instrucțiunii publice; legea este incompletă, pentru că nu prevede nimic cu privire la organizarea noii facultăți; reprezintă o amenințare pentru societatea civilă, din cauza influenței pe care învățământul religios o poate avea asupra educației laice din Universitate. Marghiloman considera secundare aceste obiecții, insistând asupra importanței fondării învățământului teologic universitar în România. Demonta apoi celelalte întâmpinări ale preopinentului, arătând cât de greu este de obținut consensul în jurul unei legi a educației, de vreme ce diverși miniștri au prezentat Parlamentului proiecte de legi în acest domeniu fără a se ajunge la finalizarea lor prin votul pozitiv în Camere¹⁰⁶. Abia în vremea mării guvernări conservatoare a lui Lascăr Catargiu avea să fie adoptată, după discuții îndelungate, o lege a învățământului primar și primar normal¹⁰⁷, care înlocuia legea din 1864, din vremea lui Alexandru Ioan Cuza.

Proiectul de act normativ privitor la înființarea Facultății de Teologie obținea, în iulie 1890, acordul Parlamentului. Textul legii era următorul:

Articol unic. Pe lângă cele patru Facultăți, prevăzute prin art. 249 din Legea Instrucțiunii Publice, se recunoaște ca făcând parte din Universitatea din București și Facultatea de Teologie, având aceleași drepturi și prerogative ca și celelalte facultăți și supusă la aceleași îndatoriri¹⁰⁸.

În urma unei remanieri guvernamentale, Alexandru Marghiloman trece, la 16 noiembrie 1890, la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor¹⁰⁹. Nu are intervenții sau acțiuni ministeriale care ar merita semnalate. A stat prea puțin în post, pentru a putea întreprinde ceva. De notat ar fi doar starea precară a țărănimii, care se perpetuează, în ciuda încercărilor de a introduce o serie de măsuri pentru ameliorarea situației locuitorilor de la sate. Stabilirea prin lege a unor noi prevederi în ceea ce privește tocmele agricole, corectând deficiențele din vechiul act normativ, nu a putut fi realizată în această perioadă. Va reveni guvernului condus de Lascăr Catargiu responsabilitatea unei asemenea măsuri. Curios este că Marghiloman răspunde interpelărilor care au ca obiect aspecte ce țin de resortul Lucrărilor Publice, al cărei șef era acum Titu Maiorescu, chiar dacă numai ad-interim, nu titular. Într-un asemenea discurs, oferă unele explicații punctuale, legate de situația materialului rulant de la CFR. Arată că un întreg complex de circumstanțe este responsabil de numărul insuficient de vagoane de pe drumurile de fier ale României și avertizează că aceasta este o situație care nu se poate îndrepta de pe o zi pe alta, ci presupune răbdare, bună chiverniseală și investiții¹¹⁰. Într-o altă ședință a Camerei, din 15 ianuarie 1891, se pronunță în legătură cu o tranzacție desfășurată între statul român și un particular, D. Cantacuzino, obiectul contractului fiind realizarea unor lucrări publice de importanță strategică (construcția unor poduri

¹⁰⁶ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 264-267.

¹⁰⁷ DAD, sesiunea 1892-1893, 22 martie 1893, p. 1065; *Desbaterile Senatului* (în continuare, DS), sesiunea 1892-1893, 8 mai 1893, p. 1022; *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 322-323. Vezi, pe larg, Nicolae Isar, *op. cit.*, p. 141-150.

¹⁰⁸ *MOF*, nr. 74, marți, 3 iulie 1890.

¹⁰⁹ DAD, sesiunea ordinară 1890-1891, nr. 2, ședința din 16 noiembrie 1890, p. 5.

¹¹⁰ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 327-337.

provizorii pe linia Mărășești și luarea în antrepriză a edificării, pe aceeași linie, a unor gări)¹¹¹. O altă problemă căreia i se caută rezolvarea – și în sprijinul căreia Marghiloman aduce argumente de bun simț – era generată de procesul existent între stat și locuitorii rufetași de la salinele din Târgu Ocna¹¹². Aceștia, stabiliți pe niște terenuri pentru care nu aveau acte de proprietate, din cauza modului în care se realizase luarea în stăpânire a terenurilor necesare pentru hrană în secolul al XVIII-lea și la începutul veacului următor, reclamau acum posesiunea nu doar a acelor pământuri, ci și a terenurilor învecinate. În opinia ministrului, este necesară o lege care să curme o situație arbitrară într-un mod echitabil, prin acordarea proprietarilor terenurile avute în posesie. Nu este suficientă enunțarea unor principii, ci trebuie stabilite măsuri concrete și efectuate, pe teren, lucrările necesare¹¹³.

O critică colegială și constructivă. Discurs și activitate parlamentară în timpul guvernului Ioan Emanoil Florescu

Marghiloman nu a rămas prea mult la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor. Neînțelegerile dintre facțiunile conservatoare, în principal acelea dintre susținătorii guvernului și liberal-conservatori, erau prea evidente. Generalul Manu a încercat să stimuleze ideea concentrării conservatoare în jurul cabinetului și al programului său: „Sperăm că prin contopirea tuturor elementelor conservatoare ne vom uni odată întregul Partid Conservator, dacă vom înlătura cestiunile de persoane și vom ține seama numai de cele de principii”¹¹⁴. Se înșela. Nu doar orgoliile îi separau pe conservatori, ci și ideile¹¹⁵. Adversitățile n-au putut fi biruite. Liberal-conservatorii atacă guvernul, asociindu-se liberalilor. Aceștia câștigă net, la începutul anului 1891, alegerile județene. Sprijinul pentru cabinet se erodează complet. Avându-l în frunte pe generalul Ioan Emanoil Florescu, Senatul are o atitudine opoziționistă față de guvern, iar președintele său, o poziție provocatoare. Proiectul de modificare a Legii Instrucțiunii Publice, adus în Senat, la 16 ianuarie 1891, de Titu Maiorescu toarnă gaz peste foc și desăvârșește izolarea celor de la putere. Așa încât, lipsit de sprijin și nevoind să dizolve Senatul, generalul Manu își prezintă demisia, propunându-l ca înlocuitor pe generalul Florescu¹¹⁶.

Noul guvern a fost considerat de la început a fi unul de improvizatie. Era prea eterogen și lipsit de personalități, pentru a avea șanse să dureze¹¹⁷. El s-a prezentat înaintea reprezentanței naționale la 21 februarie 1891, pentru a-i cere sprijinul. Ca și alți vorbitori, Alexandru Marghiloman critică cu vehemență programul guvernamental și componența formațiunii ministeriale¹¹⁸. Relevă faptul că politicienii de la guvernare au fost incapabili să dea vreo indicație asupra liniei pe care o vor urma. Cu ironie, el dezaprobă diferitele tatonări și negocieri în vederea obținerii sprijinului politic pentru susținerea cabinetului. Consideră că acesta este lipsit de un suport real. S-a creat „o bisericuță”, orchestrată de „câțiva bărbați respectabili, foarte experți în manipulațiunile

¹¹¹ *Ibidem*, p. 338-343.

¹¹² *Ibidem*, p. 344-347.

¹¹³ *Ibidem*, p. 346-347.

¹¹⁴ DAD, sesiunea 1889-1890, nr. 78, ședința din 28 aprilie 1890, p. 1499.

¹¹⁵ Zigu Ornea, *Junimea și junimismul*, București, Editura Eminescu, 1975, *passim*. Vezi și Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 68-76.

¹¹⁶ Traian Lungu, *op. cit.*, p. 97-100; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 74-76; Ion Bulei, *op. cit.*, p. 125-132.

¹¹⁷ Traian Lungu, *op. cit.*, p. 100-101; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 76-77.

¹¹⁸ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 348-352.

parlamentare, dar cari așteaptă ca evenimentele și slăbiciunile omenești să le constituie un partid”¹¹⁹.

În ciuda acestei situații de confuzie, cabinetul Florescu a rezistat nouă luni (21 februarie – 26 noiembrie 1891). A existat o preocupare reală, pe care șeful cabinetului a știut să o pună în evidență, pentru realizarea unor măsuri urgente. Era nevoie de votarea bugetului și a tarifului autonom, întrucât toate convențiile comerciale expirau la 28 iunie 1891. Cum Parlamentul și-a manifestat, printr-o moțiune, neîncrederea în guvern, la 22 februarie 1891 a fost dizolvat, fixându-se data alegerilor pentru 9-11 aprilie. Guvernamentalii liberal-conservatori au obținut cele mai multe voturi (110). Doar 7 junimiști au reușit să intre în noua Cameră, între ei fiind și Alexandru Marghiloman. Dizolvarea formațiunii parlamentare, în februarie, și vacanța ce a urmat explică de ce nu sunt, în cursul anului 1891, discursuri ale tânărului și talentatului deputat. Să notăm însă ca un fapt extrem de important reorganizarea junimiștilor. Într-o adunare publică, desfășurată în data de 1/13 mai 1891, 28 dintre adepții lui Petre P. Carp – între ei și Alexandru Marghiloman – semnează procesul-verbal pentru constituirea Partidului Constituțional și a clubului său central din București. În fruntea acestei formațiuni se afla, firește, boierul de la Țibănești. Urmău să se constituie și cluburi județene, pentru a asigura organizarea partidului și la nivel teritorial. La 9/21 mai 1891 are loc banchetul de inaugurare a Clubului Central al Partidului Constituțional¹²⁰.

Guvernul generalului I. Em. Florescu a avut de făcut față unei situații foarte delicate, determinată de posibila criză dinastică, ca urmare a proiectului de căsătorie al principelui Ferdinand cu domnișoara Elena Văcărescu¹²¹. Oamenii politici români au respins cu hotărâre o asemenea variantă¹²², regele însuși neagreând, sub nicio formă, o alianță care ar fi pus în pericol dinastia și viitorul țării¹²³. Prim-ministrul a caracterizat „afacerea Văcărescu” ca fiind „foarte periculoasă”, așa cum reiese din însemnările lui Carol I¹²⁴. Îndepărtarea din țară a domnișoarei și aranjarea căsătoriei lui Ferdinand cu prințesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha au înlăturat pericolul.

În ceea ce privește stabilirea noului tarif general al drepturilor de vamă, un rol foarte important i-a revenit lui Petre P. Carp, în calitate de președinte al unei comisii a Camerei, special constituite pentru a rezolva această spinoasă problemă. Proiectul elaborat relua, cu

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 352.

¹²⁰ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 137.

¹²¹ Pentru idila celor doi și schimbul epistolar dintre ei, vezi *Scrisorile regelui Ferdinand al României*, vol. I, stabilirea textului, note și studiu introductiv de Sorin Cristescu, prefață de Sorin Liviu Damean, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015, p. 89-92, 94-97, 99-109. Un scurt și lămuritor rezumat al chestiunii, din perspectiva regelui Carol I, pe baza însemnărilor sale de jurnal, la Vasile Docea, *Cuvânt introductiv*, în Carol I al României, *Jurnal*, vol. II, 1888-1892, stabilirea textului, traducere din limba germană, studiu introductiv și note de Vasile Docea, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 8-11. „Afacerea Văcărescu” este tratată pe larg și cu discernământ de Gabriel Badea Păun, *Carmen Sylva. Uimitoarea regină Elisabeta a României 1843-1916*, traducere din limba franceză de Irina-Margareta Nistor, București, Editura Humanitas, 2003, p. 168-183. Nu același lucru se poate spune despre cartea veninoasă a fostului medic de la Curtea regală a României, Robert Scheffer. A se vedea, în acest sens, Robert Scheffer, *Orient regal. Cinci ani la curtea României*, București, Editura Saeculum I.O./Editura Vestala, 1997, *passim*.

¹²² Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. Un monarh devotat*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 105 și urm.; Ion Bulei, *op. cit.*, p. 138-139 (mai ales n. 68); idem, *P. P. Carp – un aristocrat al politicii românești*, în P. P. Carp, *Discursuri parlamentare*, ediție îngrijită de Marcel Duță, studiu introductiv de Ion Bulei, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2000, p. XXXII-XXXIII. Firește, episodul este pe larg tratat în memorialistica epocii; vezi, de exemplu, Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 135-137.

¹²³ Carol I al României, *Jurnal*, vol. II, p. 240-241.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 241.

unele completări și modificări, prevederile legii din 1886. La 1891, sub conducerea și inspirația lui Carp, delegații au stabilit un tarif vamal moderat, care căuta să stimuleze producția proprie, fără a descuraja masiv importurile. Era o poziție pragmatică și convenabilă. Principiile de bază au căutat să înlăture piedicile ce decurgeau din inferioritatea industriei autohtone. În primul rând, se dorea asigurarea unei piețe pentru produsele agrare. Trebuiau sprijinite acele industrii care erau bazate pe resursele proprii, alimentare și nealimentare. În sfârșit, acest tarif protecționist nu trebuia să fie agresiv și să dea naștere la conflicte cu alte țări. Se instituia astfel o protecție vamală autonomă, egală pentru toate statele. Deși taxa era relativ redusă (doar la puține produse s-a admis un procentaj de 40-50%), tariful autonom din 1891 a pus în practică clauzele tarifului vamal protecționist din 1886¹²⁵.

Avea să fie acesta poate cel mai important succes al guvernării I. Em. Florescu. Doar aparent conservatorii au acționat unitar în Parlament cu ocazia dezbaterii tarifului vamal. La el contribuiseră reprezentanți ai tuturor facțiunilor. După discuția și votul din Parlament a proiectului de lege referitor la noul tarif general al drepturilor de vamă, în iunie 1891, au reizbucnit neînțelegerile. Se acuza lipsa de unitate și disciplină din tabăra conservatoare și se ducea o susținută campanie de reunire a tuturor elementelor de dreapta. Înlocuirea unor miniștri în timpul vacanței parlamentare, din dorința de a atenua impresia de slăbiciune a guvernului, nu a putut îmbunătăți situația cabinetului¹²⁶. Era evident pentru toți că acea struțo-cămilă, numită Partidul Liberal-Conservator, nu mai era viabilă din punct de vedere politic. În aceste condiții, la 19 noiembrie, guvernul I. Em. Florescu se retrage. Pentru conservatori, devenise cât se poate de clar că nu pot constitui o formațiune ministerială viabilă decât prin strângerea rândurilor și cu participarea tuturor¹²⁷.

Marea guvernare conservatoare și ministeriatul lui Marghiloman la Justiție

După demisia gen. I. Em. Florescu, regele se pronunță pentru păstrarea conservatorilor la guvernare. Considerentele sale erau bazate atât pe ideea reîntregirii partidului cu elementele junimiste, în vederea aplicării principiului rotativei guvernamentale, cât și a faptului că liberalii erau într-un proces de reorganizare, în urma morții lui Brătianu. Apelează la bătrânul Lascăr Catargiu, care este recunoscut în cele din urmă șef de toate facțiunile conservatoare, inclusiv de P. P. Carp. Acesta, deși i se socotea „cu totul superior”¹²⁸, îi acceptă poziția, convins fiind, dacă nu de calitățile pretendentului, măcar de vârsta lui înaintată. Noul cabinet, format din Menelas Ghermani la Finanțe, P. P. Carp la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii, Al. Marghiloman la Justiție, Take Ionescu la Culte și Instrucțiune Publică, L. Catargiu la Interne, Al. Lahovary la Externe, C. Olănescu la Lucrări Publice, este prezentat regelui în data de 18 decembrie 1891. Guvernarea neîntreruptă timp de patru ani, ca și realizările sale l-au făcut să fie apreciat ca „unul dintre cele mai competente și civilizate din câte a avut România”¹²⁹, „adevăratul și definitivul minister conservator”¹³⁰.

¹²⁵ Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism...*, p. 140-142; idem, *P. P. Carp – un aristocrat al politicii românești*, în P. P. Carp, *Discursuri parlamentare*, p. LIX-LXI.

¹²⁶ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 80-81.

¹²⁷ *Ibidem*; Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism...*, p. 144-146; Traian P. Lungu, *op. cit.*, p. 100-103.

¹²⁸ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 140.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, vol. IV (1888-1895), București, Editura Librăriei Socecu, 1904, p. 61.

Programul cu care s-a prezentat la alegerile parlamentare din februarie 1892 era, de fapt, o reformulare a celui junimist. Conservatorii realizau, cel puțin temporar, unitatea în baza principiilor propuse de *Era Nouă*. Conducerea ideologică a junimiștilor și preponderența lor în cabinet sugera că adevăratul cap al guvernului era Carp, nu Catargiu¹³¹. Toate proiectele de legi pe care conservatorii și le propuseseră, dar încă nu le putuseră aduce în Parlament, vor fi prezentate acum, alături de altele noi. Ele vizau domenii largi de preocupare, precum: administrația și justiția, industria și comerțul, problema agrară și a asigurărilor sociale, politica socială și fiscală, sistemul constituțional, Școala și Biserica. Astfel, au fost inițiate și votate în anii 1892-1895: legea pentru creditul agricol, legea privind modificarea tocmelilor agricole, proiectul privind spitalele rurale și înființarea Băncii Agricole, legea pentru organizarea învățământului profesional, legea pentru construirea și exploatarea căilor ferate de interes local, legea minelor, legea pentru modificarea tarifului general, legea jandarmeriei rurale, legea asupra maximului taxelor și contribuțiilor comunale, cea privind organizarea comunelor rurale, a judecătoriilor de pace, legea clerului mirean și a seminariilor, legea privind conservarea și restaurarea monumentelor publice, proiectul privind dotația Ferdinand etc.¹³². Se poate observa cum „o împreunare de bărbați cu autoritate, fiecare din ei o personalitate și fiecare competent în resortul ministerului său”¹³³, au putut, într-adevăr, fructifica ideile conservatoare în direcția consolidării regimului politic existent în baza progresului măsurat și a unei evoluții organice a societății.

Alexandru Marghiloman și-a adus și el contribuția la aceste realizări, dând măsura pregătirii sale în sfera dreptului. Contemporanii au apreciat, la sfârșitul mandatului, că a reușit „cu inteligența sa deosebită să țină cu onoare portofoliul”¹³⁴. Propunerile de proiecte legislative avute în vedere de omul politic conservator în timpul acestui ministeriat vor fi prezentate în ședința Camerei Deputaților din 15 martie 1893. Cel mai mult își dorea o reorganizare a judecătoriilor comunale, dar aștepta pentru aceasta „un moment de acalmie”. Motivul invocat era studierea „fără preocupățiune de partid”¹³⁵ a unor legi atât de importante pentru societate. El arăta în discursul său că este absolut necesar ca țăranul care apelează la justiție să-și sporească încrederea într-însa și să aibă cheltuieli de judecată accesibile. De asemenea, Marghiloman aspira la o reformare a codului de comerț în privința falimentelor, muncă ce implica multă reflecție și studii comparate. Tot pentru viitor prognoza și revizuirea celor două coduri de procedură civilă și penală, cel puțin în punctele în care copierea din legislația străină fusese atât de anacronică, încât, „chiar și după o perioadă de practică de peste 30 de ani, nu s-au putut adapta legislației noastre”¹³⁶.

În paralel cu munca depusă pentru realizarea în fapt a proiectelor propuse, Alexandru Marghiloman este obligat să facă față și altor îndatoriri. Căsătoria prințului moștenitor, Ferdinand, la Sigmaringen, angaja guvernul în desfășurarea unor serbări fastuoase cu prilejul primirii perechii princiare în țară, la sfârșitul lunii ianuarie a anului 1892. Recunoscându-i calitatea de bun manager al activităților de tip monden, cabinetul condus de Lascăr Catargiu încredințează tânărului junimist, secondat de primarul

¹³¹ C. Gane, *op. cit.*, vol. II, p. 3.

¹³² Dezbaterile din Parlament, în jurul legislației marii guvernări conservatoare, sunt analizate în cartea lui Nicolae Isar, menționată mai sus. Vezi Nicolae Isar, *op. cit.*, *passim*.

¹³³ C. Gane, *op. cit.*, vol. II, p. 6.

¹³⁴ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 187.

¹³⁵ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 376.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 377.

capitalei, Grigore Triandafil, șefia comisiei de organizare a festivităților¹³⁷. Acestea au fost atât de grandioase, încât au satisfăcut gusturile regelui și au încântat populația Bucureștiului. În amintirea nunții regale, au fost oficiate 32 de căsătorii ale unor tineri țărani, frumos îmbrăcați în costume populare. A urmat o procesiune a perechilor, în care trase de boi albi, împodobite cu covoare naționale, verdeață și drapelul județului reprezentat. Princesesa Maria a fost întâmpinată cu sute de buchete de flori și daruri bogate din partea oficialităților. Ospețele și dansurile oferite locuitorilor de rând ai capitalei, reprezentațiile teatrale și muzicale, precum și marele bal al primăriei întregesc tabloul manifestărilor care au răpit destul timp și energie omului politic conservator.

De asemenea, agitațiile privind alegerile legislative generale de la începutul lunii februarie 1892, șicanele pe care i le-a făcut N. Filipescu cu referire la numirile unor magistrați, precum și afacerea bombelor din Rusciuc au abătut de la cursul firesc activitatea ministrului de Justiție. Cu toate acestea, cele mai mari complicații apar atunci când se pune în discuția Parlamentului, la 5/17 aprilie 1893, legea asupra maximului taxelor și contribuțiilor comunale. Proiectul, aparținând lui P. P. Carp, impunea taxe nu numai pe produsele care intrau în comune, ci și pe cele care se recoltau sau se fabricau în interiorul lor, adică pe toate articolele de consum¹³⁸. Măsura era nepopulară, o știa și P. P. Carp. Însă potrivit concepțiilor sale fiscale, care urmăreau ușurarea sarcinilor administrației centrale, o găsea justificată. Nevoile de întreținere a comunelor, mai ales după înființarea jandarmeriei rurale, a cărei plată cădea în sarcina acestora, au crescut simțitor. O împovărare a bugetului de stat era de neacceptat. Combătând cu violență proiectul de lege, opoziția liberală organizează manifestații de stradă. Proaspătul șef al Partidului Liberal, D. A. Sturdza, publică un manifest în care dă țării „făgăduială solemnă” că va desființa legea imediat ce va veni la putere. Între timp se produc ciocniri între populație și forțele de ordine, care se soldează cu rănirea și arestarea mai multor demonstranți. Prim-ministrul, Lascăr Catargiu, se încapățânează să iasă, sub ploaia de pietre a manifestanților, pe ușa din față a clădirii Parlamentului. Norocul său a fost acela că mai mulți deputați, inclusiv miniștrii Al. Marghiloman și C. Olănescu, l-au încercuit spre a-l feri de mulțimea furioasă¹³⁹.

Deținătorul portofoliului de la Justiție ține trei discursuri în Camera Deputaților, ca răspuns la interpelările opoziției privitoare la represiunea dezordinilor de stradă, arestarea unor manifestanți și condițiile în care urma să se voteze legea maximului. Astfel, la 6 aprilie 1893, îi acuză pe liberali că au adus calomniile contra guvernului, instigând mulțimile prin limbajul folosit atât la întrunirile publice, cât și în presă. Liderul junimist incriminează lipsa de moralitate a celor pentru care Regele și Parlamentul nu reprezintă instituții capabile să răspundă nevoilor de ordine și stabilitate și se bazează pe numărul și forța maselor pentru a răsturna orânduirea existentă¹⁴⁰. Concepțiile sale conservatoare, tributare promovării elitismului în politică, ca de altfel în toate

¹³⁷ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 147. Din corespondența lui Carol I, deducem rolul major pe care regele l-a jucat în negocierile care au precedat semnarea actului matrimonial. Nu este aici locul de a dezvolta acest subiect. Pentru toată această activitate a monarhului, pentru tatonările sale, pentru scrisorile numeroase, pentru vizitele și discuțiile purtate cu familia ducelui de Edinburgh, pentru pregătirile legate de nuntă, vezi *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen, 1878-1905*, studiu introductiv, stabilirea textului, adaptarea și notele de Sorin Cristescu, București, Editura Paideia, 2010, *passim*; Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența privată (1872-1912)*, *passim*.

¹³⁸ *Istoria românilor*, vol. VII, tomul II, p. 186.

¹³⁹ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 151.

¹⁴⁰ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 381-382.

domeniile societății, ies și mai mult în evidență, în cadrul discursului rostit la 9 aprilie. Interpelat de D. A. Sturdza, în aceeași chestiune a legii maximului, tânărul ministru se arată consternat de acțiunile adversarilor săi politici care încercaseră să impună retragerea unei legi „sub presiunea uliței”¹⁴¹. Mai mult decât atât, considera că este periculos să se inoculeze în moravurile politice ale țării ideea că „ar fi ceva mai presus de Cameră, de Senat și de Rege: mulțimea și puterea ei”¹⁴². „Omul masă”¹⁴³ nu poate, sub nicio formă, în viziunea omului politic conservator, substitui elitele. De aceea, considera că guvernul a acționat în mod corect atunci când a reprimat violențele din stradă, nefăcând altceva decât să mențină „principiul de ordine, care este garanția tuturor partidelor politice”¹⁴⁴. A treia sa intervenție în Camera Deputaților se produce ca urmare a interpelării lui C. C. Dobrescu-Prahova asupra arestărilor săvârșite. Ministrul de Justiție demonstrează că, în ciuda articolelor acuzatoare din presă, conform cărora „sunt sute de răniți și morți, sute de arestați, iar sângele a curs șiroaie”¹⁴⁵, în realitate au fost reținute 12 persoane, în baza unor mandate ale judecătorilor de instrucție și nu administrativ, așa cum s-a vehiculat. De asemenea, garantează că aprecierea faptelor celor incriminați o va face justiția, cerând încredere în tribunalele țării din partea opoziției. În ceea ce privește libertatea întrunirilor publice, omul politic arată că nu s-a intervenit în niciun fel pentru ca acestea să nu aibă loc, replicând adversarilor săi că „în materie de liberalism și de practică largă a Constituțiunii” au de învățat de la conservatori. Nu lipsește nici remarca amară referitoare la N. Filipescu, primarul capitalei, acuzat că ar fi plătit chiria sălii Dacia pentru ca întrunirile opoziției să aibă loc. Începe, așadar, să prindă contur o animozitate între cei doi fruntași conservatori, care va marca profund, în viitor, destinele partidului.

Cu toată nepopularitatea sa, legea maximului va fi aprobată de Cameră la 17/29 aprilie 1893, cu 81 de voturi contra 21, iar de Senat, la 12/24 mai, cu 45 de voturi contra 12. Însă nu înainte de a fi schimbate unele prevederi. P. P. Carp este nevoit să renunțe la impunerea de taxe tuturor produselor din cauza opoziției vehemente. Totuși, trebuie remarcat că, în ciuda împotrivirilor, liberalii au menținut legea, fără nicio modificare, după preluarea puterii în 1895. Mai mult decât atât, au continuat, prin jurnale ale Consiliului de Miniștri, să aprobe impuneri noi¹⁴⁶. Caracterul demagogic al opoziției făcute în timpul guvernării conservatoare era cu atât mai evident.

Unul dintre cele mai importante proiecte de legi în domeniul relațiilor agrare din întreaga perioadă a legislaturii conservatoare a fost cel privitor la modificarea tocmelilor agricole. El a intrat în dezbaterile Camerei Deputaților, la 3 mai 1893. P. P. Carp, autorul său, afirma, în cadrul discuției generale, că legea dorea să aducă mai multă claritate în contractele întocmite între țărani și proprietari, pentru a îmbunătăți situația celor dintâi. Reiterând ideile conform cărora orice pas înainte nu se face decât prin lucruri încete și bine chibzuite și nu prin zguduirii sociale sau reforme radicale, liderul junimiștilor justifică sensul ameliorativ al legii. Deși recunoaște, în continuarea expunerii sale¹⁴⁷, că multe din relele de care suferă țărăimea, la care se referiseră oratorii anteriori, sunt reale,

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 391.

¹⁴² *Ibidem*, p. 395.

¹⁴³ Termen utilizat de José Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, traducere de Coman Lupu, București, Editura Humanitas, 1994, p. 16-18.

¹⁴⁴ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 395.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 403.

¹⁴⁶ Traian Lungu, *op. cit.*, p. 127.

¹⁴⁷ DAD, 1892/1893, ședința din 5 mai 1893, p. 1373-1375.

acestea sunt „lucruri pe care nici o legiuire nu le poate regula”¹⁴⁸, fiind mai presus de forțele umane și ținând de un trecut sau de un destin implacabil. Alexandru Marghiloman are numai o intervenție cu privire la legea tocmelilor agricole, în ședința Camerei Deputaților din 8 mai 1893¹⁴⁹. El aduce lămuriri la articolul 28, referitor la tipurile de executare luate în calcul pentru cei care nu se supun contractelor încheiate, convingându-și atât colegii, cât și opoziția de necesitatea măsurilor luate. Dezbaterile iau sfârșit în ședința din 11 mai, când Adunarea Deputaților trece la vot, proiectul fiind adoptat cu 57 de voturi *pentru* și 20 *contra*¹⁵⁰.

Ultimul demers al ministrului de Justiție în sesiunea parlamentară 1892-1893 este proiectul de lege privind modificarea unor articole referitoare la delictele de fals din codul penal. Alexandru Marghiloman arată că intențiile sale de corectare a unor slăbiciuni existente în vechea lege răspund cererilor făcute de președinții curților de apel și magistrații inamovibili. Aceștia reclamă că este în interesul societății, dar și al justiției, ca delictele de fals să fie pedepsite „mai proporțional și mai just”, astfel încât să se facă diferența între „un om fără știință de carte, care a prefăcut cu stângăcie o țifră dintr-un cotor ca să se folosească de câțiva lei” și „un domn cu cunoștință de carte, care, plămuint cu iscusință condicile sale, și-a însușit poate o întreagă avere”¹⁵¹. Omul politic promite că legea propusă este mai bine cumpănită decât cea dinainte, având o elasticitate care permite judecătorului să facă o justă măsură în aplicarea pedepsei, „și față cu perversitatea făptuitorului, și față cu folosul ce a tras el din comiterea falșului”¹⁵².

Textul Mesajului Regal de la începutul sesiunii parlamentare 1893-1894 conținea cuvinte măgulitoare la adresa guvernului, care reușise să consolideze bugetul de stat prin reformarea sistemului monetar și întărirea valutei, ferind România de perturbațiile financiare care au zguduit alte țări din cauza crizei argintului. Deși anunța pentru dezbaterile din forul legislativ numeroase legi, prima prezentată, imediat după constituirea birourilor de lucru, a fost cea referitoare la înființarea Băncii Agricole. Prin această măsură, conservatorii doreau să contrabalanseze, în politică, influența Băncii Naționale, pe care o priveau ca o pe o instituție liberală. După ce, prin *legea pentru creditul agricol*, se viza procurarea „mai cu seamă micilor cultivatori sau industriași săteni, capitaluri cu dobânzi cât se poate de reduse”¹⁵³, acum era rândul marilor proprietari de a obține credite avantajoase, pentru „a îndeștula nevoile agriculturii mari și mijlocii”¹⁵⁴. Deși raportul acestei legi era foarte frumos întocmit de către Ion Miclescu, cumnatul lui P. P. Carp, C. Gane¹⁵⁵ consideră că paternitatea ei trebuie să fie atribuită lui Alexandru Marghiloman. Autorul nostru este de părere că șeful junimiștilor nu a fost niciodată preocupat de „înființarea unei instituțiuni politice menite să-și întărească partidul”, așa încât i-a dat mână liberă pentru aceasta apropiatului său, care, încă de pe atunci, începuse să aibă „veleități de șefie” și era „pe atât de practic și de «politician», pe cât era Carp de teoretician și de om de stat”¹⁵⁶. Considerațiile de natură economică erau atât de dibaci puse în evidență de conservatorii pentru a îndreptăți acest proiect, încât, deși era clară crearea

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 1375.

¹⁴⁹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 405-408.

¹⁵⁰ DAD, 1892/1893, ședința din 11 mai 1893, p. 1418.

¹⁵¹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 413.

¹⁵² *Ibidem*, p. 413.

¹⁵³ DAD, 1891/1892, ședința din 12 mai 1892, p. 715-717, expunerea de motive, p. 718-723.

¹⁵⁴ *Ibidem*, 1893/1894, ședința din 22 noiembrie 1893, p. 13.

¹⁵⁵ Despre opiniile sale, a se vedea, pe larg, C. Gane, *op. cit.*, vol. II, p. 88-90.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 89.

unei bănci „în toată puterea cuvântului, privilegiată”, legea a trecut „comme une lettre à la poste”¹⁵⁷. Nici Carp și nici Marghiloman nu s-au ocupat de ea în Parlament.

Începutul anului 1894 aduce ministrului de Justiție împlinirea unei dorințe mai vechi, aceea de a desființa instituția juriilor comunale, dând spre soluționare pricinile sătenilor judecătoriilor de pace (de ocoale, în forma inițială). *Legea judecătoriilor de pace* a fost adusă mai întâi în dezbaterile Camerei Deputaților, la 17 ianuarie 1894. Cum era de așteptat, din partea opoziției se ridică voci contra proiectului, la care Alexandru Marghiloman răspunde cu energie, tenacitate și competență. Astfel, în ședința din 18 ianuarie face o amplă prezentare a demersului său, cerând adversarilor politici sprijin în opera de îmbunătățire a legii și nu doar acuze care vizează „succese oratorice, prea la îndemâna tuturor”¹⁵⁸. El evidențiază că proiectul de lege a luat naștere în urma numeroaselor sesizări ale magistraților cu privire la existența judecătoriilor comunale, care reprezintă, în viziunea lor, „un element de dezordine și de corupțiune”¹⁵⁹, o pată pe fața justiției. Dar ce erau judecătoriile comunale de dinainte?, se întreabă Marghiloman în plenul Camerei. Un tribunal *sui generis*, compus din primar și doi jurați, aleși dintre săteni. Răspunzând lui C. Dobrescu-Argeș, care afirmase că suprimarea juriilor comunale însemna eliminarea unei vechi instituții, „cea dintâi instanță a poporului”, ministrul arată cum aceasta s-a deteriorat în timp. În afara faptului că s-a introdus în sate ura și disprețul țaranului față de judecător – consăteanul său, lumea rurală a mai fost atinsă și de venalitate, soluționarea spețelor fiind „târguită pe bacșiș”¹⁶⁰. Pentru a da mai multă consistență afirmațiilor sale, Alexandru Marghiloman citește rapoartele primite de la unele Curți de apel din țară, în care se precizează că „numai arendașii și proprietarii cari totdeauna au avut influență” s-au putut folosi de judecătoriile comunale în contra sătenilor, care erau nevoiți să meargă, mai departe, la judecătoriile de ocoale. Aici, taxele plătite pentru judecată și timpul pierdut întreceau, de cele mai multe ori, beneficiile primite. Așadar, „cel sărac, cel slab, în loc de dreptate, găsea mai totdeauna asuprirea și inichitatea cea mai revoltătoare, și, ca corolar, *decețiunea și neîncrederea în așezămintele judiciare*”¹⁶¹. Ministrul declară că se impune unui legiuitor înțelept tăierea răului de la rădăcină și suprimarea acestui simulacru de justiție.

Odată acceptate argumentele care au dus la necesitatea legii, se puneau în dezbatere aspecte privitoare la modul de organizare a judecătoriilor de pace, a competențelor lor, a numirilor de judecători etc. Tuturor acestor probleme, Alexandru Marghiloman le răspunde punctual, pe parcursul a șase intervenții, atât în Cameră, cât și la Senat. Propunerilor fostului ministru de Justiție din cabinetul liberal-conservator condus de generalul Florescu, N. Blaremburg¹⁶², care recomanda instituția judecătorilor ambulanți, după modelul celei din Anglia, Marghiloman le opune pe aceea a judecătoriilor sedentare. El releva că doar un magistrat care stă mai mult la postul său ajunge să cunoască pe justițiabili, să-i deosebească pe oamenii cinstiți de cei șireți, putând să-și exercite cu autoritate rolul de „împăciuator și proteguitor al intereselor celor slabi”¹⁶³.

De asemenea, numirile judecătorilor de ocol și condițiile de admisibilitate ale acestora au ridicat mai multe voci în forul legislativ al țării. Deputatul liberal V. Brătianu

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 90.

¹⁵⁸ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 424.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 426.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 427.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 428.

¹⁶² DS, ședința din 21 februarie 1894, p. 597-599.

¹⁶³ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 486.

propunea, în afara diplomei de Drept, o practică de cel puțin doi ani ca supleant sau un stagiul efectiv de patru ani ca avocat pentru ca un judecător de ocol să inspire cel puțin încrederea de care se bucură titularul unui tribunal. Alexandru Marghiloman îi demonstrează că, deși acesta este idealul la care ar trebui să ajungă orice legiuitor, nu există mijloacele necesare pentru înfăptuirea lui. Cheltuielile bugetare pentru punerea în practică a acestor propuneri ar fi fost mult prea mari ca statul să și le poată permite. Mai mult decât atât, nu s-ar fi găsit nici oamenii care, având o asemenea pregătire, să accepte posturi mai prost plătite, la sate. Nu existau, la vremea respectivă, suficienți specialiști care să acopere cele 240 de locuri de judecători de ocol propuse de lege. În atare condiții, se punea întrebarea dacă impunerea unor condiții grele de admisibilitate în vederea recrutării unui „personal ideal”¹⁶⁴ nu ar zădărnici un proiect care ar putea aduce atâtea foloase. Una dintre soluțiile cele mai vehiculate era apelul la tinerii titrați, proaspăt ieșiți de pe băncile școlilor superioare, care erau dispuși să accepte salarii mai mici. Ministrul făcea apologia onestității și corectitudinii lor, calități care contau mai mult decât experiența dobândită în stagiile de pregătire.

Punând pe tapet beneficiile legii – scăderea drastică a taxelor de judecată pentru afacerile mici ale țăranilor care puteau apela cu încredere la justiție, rezolvarea controverSELOR de drept care existau în legea judecătorilor prin redactarea unor texte clare și eliminarea celor care lăsau loc interpretărilor, introducerea cererilor verbale pentru împričinații fără știință de carte, reglarea tutelei țărănești, accelerarea timpilor de judecată etc. –, Alexandru Marghiloman conchidea că aceasta este una dintre „cele mai democratice pe care starea noastră actuală de lucruri ne permite să o dăm”¹⁶⁵. Și avea perfectă dreptate. Deși avantajele aduse țăranimii erau incontestabile, istoriografia postbelică și mai ales cea comunistă nu a vrut să le sesizeze. Foarte puține dintre realizările conservatorilor au fost apreciate la adevărata lor valoare, aceștia fiind relegați la marginea politicii, în defavoarea adversarilor lor liberali.

Cu ocazia dezbaterilor Adresei Tronului, la începutul sesiunii parlamentare 1894-1895, Alexandru Marghiloman ține un discurs care dezvoltă trei teme principale: chestiunea românilor din Transilvania, alegerile comunale și răscoalele țărănești. Procesul *Memorandumului* de la Cluj a fost trambulina folosită de președintele Partidului Liberal, D. A. Sturdza, în încercarea sa de a răsturna guvernul de la putere. Numeroase articole de presă, manifestații studentești și întruniri publice ale opoziției câștigă opinia publică de partea liberalilor, care, prin șeful lor, atacau cabinetul Lascăr Catargiu pe chestiunea națională, afirmând că orice guvern care n-ar ține seama de aceasta trebuie să plece. Cum D. A. Sturdza era cunoscut ca filogerman și „un hotărât antirus”¹⁶⁶, declarațiile sale vehement îndreptate împotriva ungarilor stârnesc indignarea conservatorilor. În discursul său, Alexandru Marghiloman reproșează liberalilor că chestiunea românilor din Transilvania, fiind atât de sensibilă, nu este „din acelea pe cari le pot frământa partidele, nici din acelea de cari se pot servi în luptele lor”¹⁶⁷. Considera pură demagogie învinuirile aduse conservatorilor că nu știu să împace „destul de bine interesele alianțelor cu interesele fraților de dincolo”¹⁶⁸.

În ceea ce privește celelalte două probleme aduse în discuție, Alexandru Marghiloman îi critică pe liberali pentru nedreptățile spuse la adresa adversarilor,

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 486.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 494.

¹⁶⁶ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 172.

¹⁶⁷ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 504.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

lansând acuze fără acoperire: „boerii au venit la putere împușcând pe țărani, boerii stau la putere împușcând pe țărani, boerii nu se pot menține la putere decât făcând alegeri cu baionetă și cu bățuși”¹⁶⁹. Le reproșează că nu vin cu programe de reformă care să aducă îmbunătățiri pentru viitor sau cu idei care să dea un fir călăuzitor rezolvării problemelor existente în societate, în locul calomniilor, în fapt nedorind altceva decât schimbarea guvernului, pentru a ajunge la putere. Mai mult, îi incriminează că răskoalele țărănești izbucnite în anul 1894, ca urmare a legii maximului, au fost datorate instigărilor lor. Articolele de presă, injurioase la adresa conservatorilor sau a Regelui, citite și în lumea satelor, au scopul de a inocula ideea că „revoluțiunea este un ce legitim”¹⁷⁰.

Ministrul de Justiție explică la tribuna Parlamentului că nu acuză Partidul Liberal de „o acțiune criminală preconcepută”, ci de o „lipsă absolută de conștiință în alegerea mijloacelor de luptă”, care pe viitor s-ar putea răsfrânge chiar asupra lui¹⁷¹.

Alegerile comunale de la Iași din 1894, în care a fost aleasă lista liberalilor la balotajul din turul al doilea de scrutin, au stârnit dezbatere furtunoasă atât în forul legislativ al țării, cât și în presă. Scandalul pornește de la o scrisoare a radicalului Grigore Macry (numărul doi în partid, după G. Panu) trimisă lui Al. Bădărău. În aceasta, el recunoaște faptul că, deși partidul său a făcut o înțelegere cu guvernul, nu și-a respectat-o, deoarece, întrebuițându-se bățuși în alegeri, „tocmeala a fost pătată de violență și deci nulă”¹⁷². În atare condiții, devenind stăpân pe votul său, l-a dat gratis liberalilor, neavând „cui a-l vinde”¹⁷³. Cu asemenea declarații, opoziția vine în Parlament pentru a învinui guvernul de ingerințe grave în organizarea unor alegeri lipsite de orice fel de libertate. Alexandru Marghiloman neagă faptul că tulburările și agresiunile ar fi fost întreținute de cei de la cârmă, aceștia nefiind responsabili de micile incidente care se pot produce „în viața electorală a tutului popoarelor”, pentru că „nu se poate despărți, în firea omenească, simțul datoriei de instinctul de luptă, cari se deșteaptă mai iute”¹⁷⁴. În ceea ce privește înțelegerile cu radicalii, demonstrează că și liberalii au făcut același lucru, deși recunoaște că episodul de la Iași era rușinos pentru conservatori. Acuzele că alegerile din capitala Moldovei marchează falimentul Partidului Conservator nu se susțin doar pentru că acesta a dat mâna cu radicalii; liberalii pactizează, la rândul-le, cu elementele dizidente ale aceleiași grupări. Era o practică binecunoscută, aceea a înțelegerilor electorale, pe care omul politic conservator nu se sfiește să o reclame opoziției, care, știind cum sunt „procedimentele, uită trecutul și falșifică prezentul”¹⁷⁵.

Tot în legătură cu alegerile comunale sunt și interpelările referitoare la numirile unor magistrați adresate ministrului de Justiție. Atât în ședința Camerei Deputaților din 16 decembrie 1894, cât și în cea din 10 ianuarie 1895, Alexandru Marghiloman considera că este în dreptul său să-i strămute pe magistrații amovibili care sunt suspectați că nu și-au îndeplinit așa cum trebuie sarcinile de serviciu. Ministrul are răspunderea în ceea ce privește aplicarea legii și modalitatea în care fiecare magistrat își face datoria. El afirma că nu avea în vedere decât menținerea în țară a sentimentului de încredere în justiție, numirile pe care le făcea neținând cont de apartenența politică¹⁷⁶. Dincolo de discurs, se

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 504.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 512.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 516.

¹⁷² Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 169.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 507.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 509.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 530.

știe că în practică fiecare partid își aranja funcțiile după bunul plac. Nici Marghiloman nu se dezice de la aceasta, cu atât mai mult cu cât începe să lucreze intens pentru organizarea cluburilor conservatoare din județe.

O anume însemnătate în dezbaterile Camerei Deputaților de la începutul anului 1895 a avut-o și proiectul de lege pentru construirea și exploatarea căilor ferate de interes local. El a fost combătut mai ales de B. Șt. Delavrancea¹⁷⁷, care, între altele, arăta că „va aduce înfeudarea țării față de capitaliștii străini”. Îi răspunde, mai întâi, C. Olănescu, ministrul Lucrărilor Publice, care arată că spiritul legii este același cu cel care a stat la baza măsurilor luate de Partidului Liberal în 1887, de a încuraja dezvoltarea industriei naționale. Totodată, el releva că politica conservatorilor mergea pe linia cerințelor acestui progres, cu tot refuzul liberalilor de a oferi recunoașterea necesară. Lui i se alătură și Alexandru Marghiloman, care, în ședințele din 6 și 7 februarie, aduce mai multe lămuriri cu privire la unele articole ale legii. În primul rând, el clarifică noțiunea de anchetă *commodo et incommodo*, care se referă la cercetarea intereselor proprietarilor privați, ale comunelor și județelor, cărora li se cere părerea cu privire la construirea căii ferate pe domeniul lor, dar precizează că ultimul cuvânt trebuie să aparțină guvernului. Lui i se opune deputatul N. Fleva, care socotea măsura inoportună, deoarece considera județul „un parlament local”. Drept urmare, dacă acesta se rostește în mod defavorabil construirii liniei, se încheie orice recurs ulterior¹⁷⁸. De asemenea, ministrul de Justiție răspunde acuzelor aduse de liberali că legea ar avea un caracter de „xenofilie”¹⁷⁹. El arată că, în ultima vreme, nu este proiect pe care opoziția să nu îl catalogheze ca pe „o turtă care se oferă străinilor spre a veni în țară să se îmbogățească”. Laitmotivul acesta devine deranjant și obositor. Deși demonstrează că s-au scos din lege liniile importante și strategice care ar putea face concurență statului și ar renta mai mult, liberalii nu văd, în continuare, decât crearea unei alte „Palestine care se deschide pentru înavușirea tuturor evreilor și capitaliștilor setoși de grase dividende”¹⁸⁰. La întreruperile lui B. Șt. Delavrancea, Marghiloman remarca, în aplauzele și râsetele colegilor: „D. Delavrancea are niște ochelari: pe un geam de ochiu stă scris: *trădare de patrie*; pe celalt geam: *ovreime*, și ori la ce se uită, nu poate vedea decât ceea ce este scris pe ochelari”¹⁸¹. În cele din urmă, proiectul de lege este adoptat în ședința Camerei din 10 ianuarie, cu 71 de voturi *pentru*, 24 *contra*¹⁸².

La 14 februarie 1895, ministrul de Justiție readuce în dezbaterile Camerei Deputaților proiectul prin care se modifică două articole din legea judecătoriilor de pace. Cele mai multe obiecții aduce deputatul C. I. Stoicescu, care îl acuză pe Marghiloman de superficialitate în elaborarea unei legi, calificată, oricum, ca fiind una detestabilă. Autorul ei se apără, explicând că au ieșit la iveală câteva vicii, dovedite în urma unei inspecții relativă la modul în care s-a pus în aplicare legea. Acestea se referă la tentativa de furt, necuprinsă în text, și indicația precisă a locului unde trebuie să se facă recursul. Marghiloman își face *mea culpa* și declară că nu ține cont de amorul propriu atunci când este nevoie a îndrepta o lege, când s-a făcut o scăpare din vedere: „[...] sunt mult mai voios când pot curma procese și dificultăți, chiar recunoscând că există imperfecțiuni în opera mea”¹⁸³. De asemenea, recomandă ca orice ministru care ar descoperi eventuale

¹⁷⁷ DAD, sesiunea 1894-1895, ședința din 31 ianuarie 1895, p. 580-583.

¹⁷⁸ *Ibidem*, ședința din 6 februarie 1895, p. 623.

¹⁷⁹ *Ibidem*, ședința din 7 februarie 1895, p. 635.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 635.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 636.

¹⁸² *Ibidem*, ședința din 10 februarie 1895, p. 654.

¹⁸³ *Ibidem*, ședința din 14 februarie 1895, p. 684.

lacune în lege, creație „umană, adică imperfectă”¹⁸⁴, să le scoată la iveală și să tranșeze dificultățile, astfel încât justițiabili să nu plătească greșelile sale. Iată o dovadă a onestității sale, a renunțării la orgoliu sau prestigiu, atunci când nevoile altora o impun, contrazicând unele afirmații din epocă, care îl acuzau că devine „susceptibil și vindicativ”¹⁸⁵ dacă amorul propriu îi este atins.

În luna aprilie a anului 1895, Alexandru Marghiloman vine în Cameră cu proiectul de lege cu privire la legiferarea falimentelor. Era recunoscută și de opoziție necesitatea de a îndrepta starea comerțului din Regat, profund viciat de moravurile cetățenilor săi, dar și de lacunele existente în legislație. Ministrul dorește să îndrepte lipsa de control a statului în ceea ce privește fraudele din domeniu. Legea veche, din 1887, punea obstacole supravegherii în materie de faliment, încât oricine, „sindic, falit și creditor, își pun mintea la trudă ca să profite de înlezmirile ce li se oferă”¹⁸⁶. Se pun în discuție două ipoteze: prima, de a lăsa creditorilor libertate absolută în administrarea falimentului, fapt ce ar conduce la situația ca toate falimentele să încapă pe mâna profitorilor în mai puțin de trei luni de zile; a doua, constând în intervenția autorităților, ca măsură de protecție atât pentru falit, cât și pentru creditor. Marghiloman o recomandă pe cea din urmă, venind cu propunerea să se înființeze un sindicat oficial, având în frunte un magistrat care să gireze, cu absolută independență, drepturile falitului și ale creditorului. Această măsură nu ar încălca bugetul de stat, întrucât plata personalului judecătoresc care se va ocupa de afacere va fi făcută din cauza reținerii câtorva procente, în urma lichidării falimentelor.

Ultima sa intervenție ca ministru al Justiției în cabinetul Lascăr Catargiu este legată de propunerea modificării unor articole din legea electorală relative la dreptul magistraților prezidenți și pedepsele ce se impun celor care provoacă dezordine¹⁸⁷. Alexandru Marghiloman remarcă, în cadrul legii, care erau delictelor electorale, delictelor politice și cele de drept comun. Ținea să precizeze că garantarea unor alegeri libere în țară nu se poate face fără încredințarea lor unor magistrați, protejați de eventuale violențe din partea unor nesocotiți. De asemenea, sistemul bandelor de bătăuși care împiedică pe alegători să-și manifeste dreptul la vot ar trebui să dispară, dacă pedepsele sunt clar menționate.

Concluzii

În anii marii sale guvernări, Partidul Conservator a reușit, în ansamblu, să fie un organism politic unitar. Chiar dacă au existat nemulțumiri, niciun șef mai important nu s-a antrenat într-o dizidență publică. Însă, junimiștii dădeau impresia că au fuzionat cu vechii conservatori doar pentru a realiza concentrarea la guvernare, nedesființându-și cluburile centrale din București și Iași. În plus, P. P. Carp, care avea aspirații la șefie, fiind încurcat de concurența pe care i-o făcea Alexandru Lahovary, cea mai strălucită personalitate conservatoare, prefera să-și păstreze o oarecare libertate de mișcare¹⁸⁸. Așadar, spre sfârșitul guvernării – considerată „prea lungă” chiar de către majoritatea parlamentară – ies la iveală animozitățile dintre junimiști și conservatori; se produsese

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 684.

¹⁸⁵ Henri Stahl, *op. cit.*, p. 37.

¹⁸⁶ DAD, sesiunea 1894-1895, ședința din 28 aprilie 1895, p. 1446.

¹⁸⁷ *Ibidem*, ședința din 29 aprilie 1895, p. 1475-1476.

¹⁸⁸ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 190.

„un fel de saturație a spiritelor”¹⁸⁹. Cel care face prima „spărtură” în Partidul Conservator este fruntașul Grigore Păucescu, „pe care îl desparte ostilitatea fără cruțare față de junimiști”¹⁹⁰. El trece în opoziție deschisă contra guvernului, depunând în Camera Deputaților un proiect de lege privitor la învoielile agricole, combătându-l, prin acesta, pe Carp, pentru care avea o puternică antipatie. Este susținut, oarecum pe sub mână, de generalul Manu, președintele Camerei, care nu vedea nici el cu ochi buni preponderența elementului junimist în partid. Dezbaterile Adunării Deputaților demonstrează, așa cum spune și C. Bacalbașa¹⁹¹, că prezidentul înaltului for se folosea de funcția sa pentru a-i cenzura lui Carp „limbajul, lucru care nu-l făcea cu ceilalți deputați”, manifestare vizibilă a aversunii, „chiar a urii”, față de liderul de la „Junimea”.

Împotriva ostilităților din ce în ce mai accentuate, junimiștii vin cu energia organizatorică a lui Alexandru Marghiloman. Pentru a pregăti terenul viitoarei șefii a lui P. P. Carp – ascensiune care o prefigura pe a sa¹⁹² – începe, din 1894, acțiunea de întărire a cluburilor conservatoare din județe. Fidel boierului de la Țibănești, politicianul buzoian încearcă să pună în fruntea comitetelor persoane favorabile constituționalilor, în detrimentul vechilor conservatori. Aceștia din urmă ripostează prin N. Filipescu, din 1893 noul primar al Capitalei. Pretextul luptei fâțișe dintre cei doi este marcat de incidente de la Galați, unde câțiva fruntași conservatori sunt acuzați de corupție. Ministrul de Justiție ia afacerea din mână, ordonând Parchetului să acționeze cu toată energia. Prin această întreprindere, el încearcă, de fapt, să transfere puterea din mâinile vechilor conservatori în acelea ale adeptilor săi. N. Filipescu, pătimaș din fire, se înfurie, dedându-se la „atacuri fără nici o măsură” împotriva lui Alexandru Marghiloman, atât în presă, cât și printr-o serie de afișe pe zidurile Capitalei, în care liderul junimist este acuzat „de tot felul de infamii”¹⁹³. Ura lui Filipescu se manifestă cu prilejul inaugurării podului de la Cernavodă: la manevrele militare făcute în prezența lui Carol I și a Elisabetei, aprigul boier se repede cu biciușca ridicată asupra lui Marghiloman, ca să-l lovească. Cineva îi observă gestul și îi taie calea, pentru a opri ca „un mare scandal să se petreacă sub ochii regelui”¹⁹⁴. Antipatia profundă resimțită de Filipescu pentru liderul junimist are la bază, alături de diferența de temperament, încrâncenarea dusă în lupta pentru viitoarea șefie a partidului. Se știa că, după confruntarea bătrânilor, urmează lupta lupilor tineri (Marghiloman, Filipescu, Take Ionescu), care, din păcate, va diviza, mai târziu, tabăra conservatoare.

În condițiile slăbirii disciplinei de partid, era evident că proiecte importante precum organizarea meseriilor, descentralizarea comunală, lărgirea inamovibilității în magistratură nu mai era oportun să fie aduse în fața unui Parlament lipsit de bunăvoință și trebuiau să fie amânate, cu atât mai mult cu cât importanța lor cerea o lungă pregătire pentru aplicare. Așadar, o schimbare de regim devenise necesară¹⁹⁵.

¹⁸⁹ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 109.

¹⁹⁰ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 159.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 158.

¹⁹² Vezi C. Gane, *op. cit.*, p. 179; Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II, p. 160.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 179.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 181.

¹⁹⁵ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 110.

ALEXANDRU MARGHILOMAN – DISCOURSE AND POLITICAL ACTIVITY:
FROM THE DEBUT TO THE BALKAN WARS
(Summary)

Keywords: Alexandru Marghiloman, conservative, political discourse, Parliament, minister.

This paper analyzes Alexandru Marghiloman's activity in the country's legislative body, in administration and in the conservative party. Member of the Parliament since his debut in political life, in 1884, the conservative leader was perceived as one of the most talented orators. Having a serious juridical culture – he studied law and political science in Paris – being a practical spirit, having promptitude in decision-making and competence as a manager, he was required to prove his qualities in solving the problems of the Romanian society as the holder of the different ministerial portfolios of Justice, Finance, Public Works, Agriculture, Home Affairs, Foreign Affairs. We will try to point out its political activity chronologically, doing continuous reference to the context of the epoch, in order to highlight his engagement in the modernization of the Romanian society.